

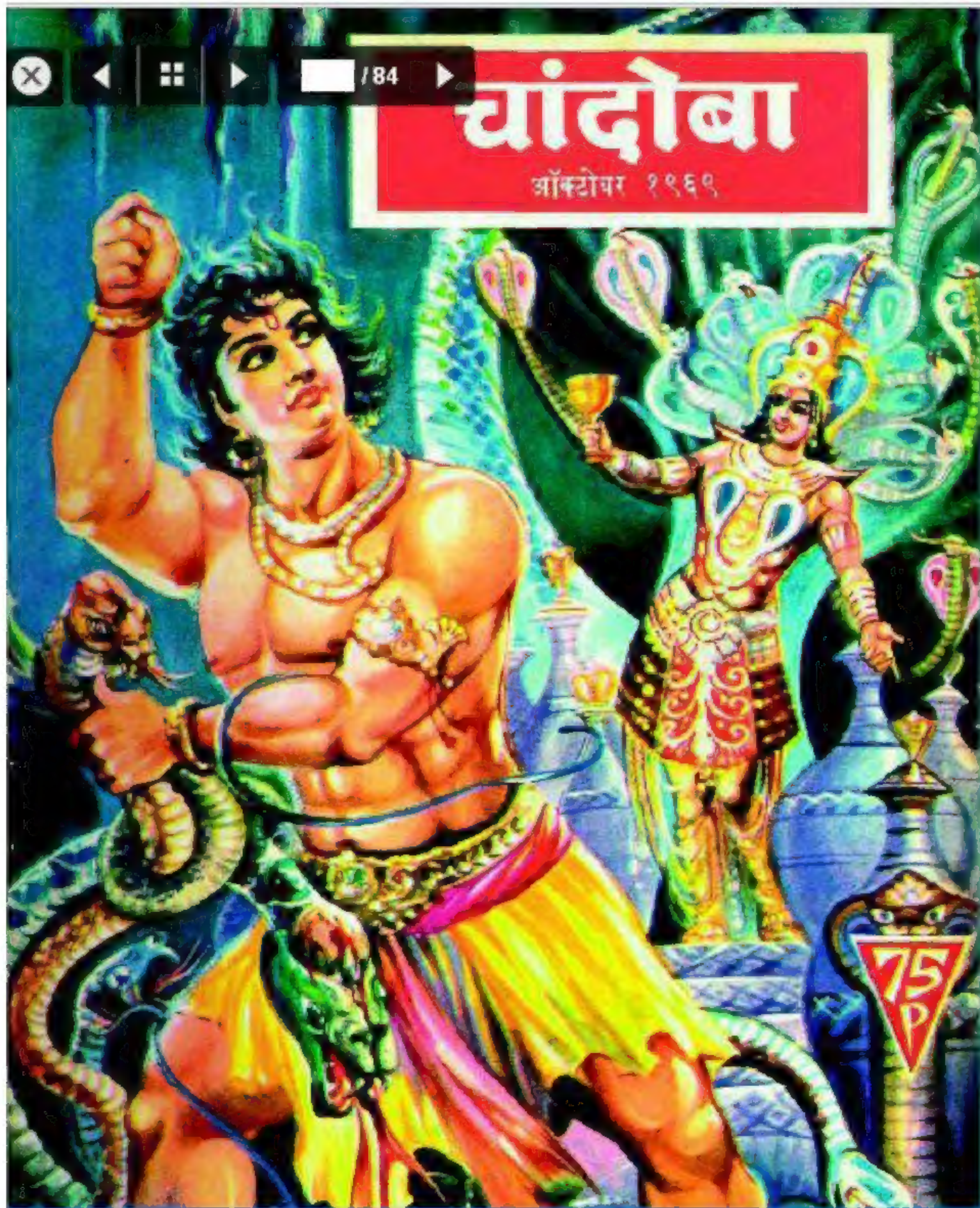

/ 84

चांदोबा

ऑक्टोबर १९६९

लोणचें चोर

एका गावीं एक शिक्षक रहात असे. तो गावातल्या सर्व मुलांना शिक्षी. त्या शिक्षकाला शिक्षकाचे जे पैसे मिळत त्यावर त्याचा खदरनिर्वाह चालत नसे. कारण त्याला वहा मुले होती. एवढ्या मोठ्या कुटुंबाचा खर्च शिक्षकावर निघत नसे.

गावात एन कुळकर्णी होते. घरचे जांगले सुखवस्तू होते. मनात आले असते तर त्यांना त्या गरीब शिक्षकाला मदत करणे शक्य होते. पण ते स्वभावाने चिक्कू मारवाडी होते. म्हणून ते कोरडी सहानुभूती दाखवीत. कुळकर्ण्यांची आई ऐंसी वर्षांची म्हातारी होती. चिक्कूपणात ती बलावेला काकणभर जातच होती.

एकदा कुळकर्ण्यांच्या घरी दोन मोठ्या बरपा असलेले लोणचे घालण्यात आले. त्या शिक्षकाच्या घरी जगोणचे घालून ठेवणेच

शक्य झाले नाही. त्याच्या घरी बरणी भर लोणचे असते तर तीनचार महिने भाजी चटणी शिवाय त्याचे काम भागले असते. म्हणून त्याने कुळकर्ण्यांच्या घरातले लोणचे चोरून न्यावचे ठरविले.

एक दिवशी संध्याकाळी तो शिक्षक कुळकर्ण्यांच्या घरी गेला. काही वेळ गप्पा गोष्टीत गेल्यावर कुळकर्ण्यांच्या घरातली सर्व मंडळी आपापल्या कामाला निघून गेली. तेव्हा तो शिक्षक एकदम ओरडला- "बरं मी येतो बरं का?" आणि सर्वांच्या नकळत सैपाक घरात शिरून लोणच्याची एक बरणी उचलून येऊन मागच्या वाराचे काळीखात निघून गेला.

कुसुन्या दिवशी कुळकर्ण्यांच्या घरातल्या मंडळींना लोणचे चोरीला गेल्याची गोष्ट कळली. कोणी चोरले असेल बरे? असा विचार करीत कुळकर्णी नसले असता रायको

येऊन म्हणाली- "एवढा विचार केल्या कप्या आहां! अहो ती भिकारी शिक्षकच घेऊन गेला असेल! संध्याकाळी ती काळीज घलेपर्यंत बुटसटत मळता का रेबे? तो केव्हा कोठून गेला हे कोणी पाहिले नाही. तो गेल्यावर दुसरा कोणी घरी आलायच नाही."

"त्या गरिजावर कशाला खोटा साळ आणतेत?" कुळकर्णी म्हणाले.

"गरिबी कोणते पण करवीर नाही? तुम्ही जाऊन पाटलांकडे फिराव करा आणि पहा घराची सडती येऊन, बरणी त्याच्या घरात मिळाली नाही तर नाव बदलून देईत." रायको म्हणाली.

कुळकर्ण्याला ते आवडले नाही. त्याचा दिसकावर घार विश्वास होता व राजकर्ण्यांना ते जांगले माहीत होते.

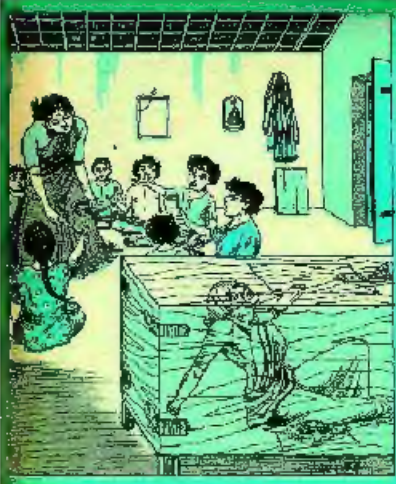
"शिक्षकाच्या घराची सडती? काय बोलतस काय हे? लोक हसतील तुला व जला. ते लोणचे गेले तर काळू के." कुळकर्णी म्हणाले.

"जसं काय म्हणतोस सोन्या! आज लोणचे चोरीला गेलं उद्यां एखादा दगड गेला तर? या चोरीचा पत्ता लावलाच पाहिजे. मी एक शुक्ती सांगते. आपले

कपाट शिक्षकाच्या घरी नेऊन ठेव. सांग आम्ही तीर्थयात्रेला एक महिना जातो आहो. मी त्या कपाटात बसून राहते. तू संध्याकाळी पुन्हा सांग की आम्ही तीर्थयात्रेचा वेत बदलला आणि कपाट उचलून पुन्हा घरी येऊन ये. चोरी त्याच्याच घरी झाली की नाही दिवस भरत मळत कळेल." कुळकर्ण्यांची आई म्हणाली.

आईची ती युक्ती कुळकर्ण्यांना आवडली नाही. पण राहलाजते त्यांनी ती मान्य केली. कुळकर्ण्यांच्या आईने पुष्कळ सोने आणि पैसे साठवून ठेवले होते. तिचे ऐकलं नाही तर आपल्याका काही मिळणार नाही,

आ भीतीने कुळकर्ण्यांना आईचे म्हणणे मानाने लागले.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी कुळकर्ण्यांनी शिक्षकाच्या घरी निरोप पाठविला व आल्यावर म्हणाले—“आम्ही आज तीर्थ-यात्रेला निघालो आहो. आमच्या घरी जो बीजपस्त आहे ती तुमच्या घरी ठेवून जावे म्हणतो. तुम्हाला हरकत नाही ना?”

“तुमचेच घर आहे, खूशाल ठेवा.” म्हणाला. उरल्याप्रमाणे कुळकर्ण्यांनी आईला कपाटात देव करून कपाट शिक्षकाच्या घरी नेऊन ठेवले. म्हातारी बरोबर खायला भाकऱ्या घेऊन गेली होती.

दुपारी शिक्षकाची मुलं, “खायला दे” म्हणाली आईला. कपाटात बसून म्हातारी भाकऱ्या खाऊ लागली. म्हातारीला दात नव्हते. म्हणून लोंबत भाकरीचा तुकडा टाकून ती भिजून मऊ होईपर्यंत तिला सधळत वसावे लागे.

त्याच वेळी मुलं ओरडली—“आई! कुळकर्ण्यांच्या घरातले ते लोणचे वाढ कीण!”

ते ऐकून कपाटातली म्हातारी स्वतःचा राग बाबत धाकली नाही. ओरडून म्हणाली—“चोराच्या घरांतो! पाहते आता!” त्याच वेळी तिच्या घशात भाकरीचा तुकडा अडकला आणि म्हातारी आतल्या आत तडफडून गेली.

संध्याकाळी कुळकर्ण्यांनी आपल्या नोक-रांदा शिक्षकाच्या घरी पाठविले. नोकर म्हणाले—“गुरुजी! कुळकर्ण्यांना काढ तीर्थ-यात्रेला जाणे जमलं नाही. कपाट परत घेऊन यायला आम्हांला पाठविलं आहे.” शिक्षकाने कपाट पाठवून दिलं.

कुळकर्ण्यांनी कपाट उघडून पाहिलं तर आत आई मरून पडली होती.

कुळकर्णी जाबखून गेले आणि शिक्षकाला बोलावून त्यांचा सल्ला विचारला. ते

नेहमी शिक्षकाचा सल्ला घेऊनच काही काम करीत. ते म्हणाले—“गुरुजी! माझी आई एकाएकी गेली. तशी आजारी पण नव्हती. ही गोष्ट गावकऱ्यांना कळली तर म्हणतील, जमल्येमाने भोव सळा दाबून तिचा जीव घेतला. तिचे प्रेत काही तरी करून नाहीसि केले पाहिजे. काही तरी युक्तीकाढा व माझी लाज वाचवा.”

“तुम्ही पैसे खर्च करायला तयार असाल तर मी सगळं ठीक करून देतो. तुम्हाला भिष्याचं मुळीच कारण नाही.” शिक्षक म्हणाला.

कुळकर्ण्यांना श्रीर आला. त्यांनी शिक्षकाच्या हातात शंभर रुपये भरून एक पिचवी दिली. शिक्षकाने रात्री म्हातारीचे प्रेत खांद्यावर घेतले. विला फेकून घायचे ठरवून शिक्षक निघाला.

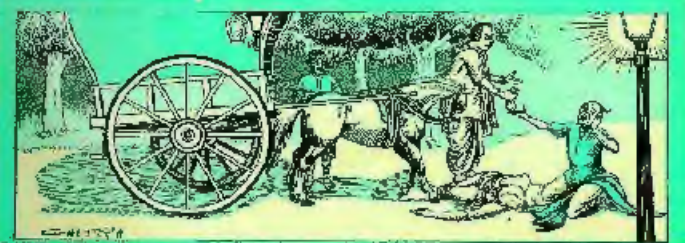
बोजारच्या गावचा जमिनदार पुष्कळ रात्र लोटल्यावर मोठ्याच्या गाडीत बसून

घरी परत जात होता. तो त्याच वाटेने जात होता. शिलकाने जावरल्याचे सोंग केले आणि म्हातारीचे प्रेत मोठ्याच्या पांखांवाली टाकले.

गाडी थांबली. जमिनदार गाडीपुढे खाली उतरून आला. “आई गं! आई! अशी कशी ग मला सोडून गेलीस? आता मी कोणाच्या तोंडकडे पाहू?” असं उदग्याचे सोंग करून शिक्षक मोठमोठ्याने ओरडू लागला.

“काम रे! तू तरी एक गांवडळच दिसतोस की रे, गाडी आलेली कळत नाही का तुला? दाबूला क्षात्र अस्तित्व तर? हे पैसे ठेवून ये.” असे हांगून जमिनदाराने काही पैसे त्याला दिले आणि निघून गेला.

त्यानंतर शिक्षक कुळकर्ण्यांच्या आईचे प्रेत नदीकाठी घेऊन गेला आणि ते नदीत फेकून दिले.

कोल्ह्याचा निवास

आजोबा आणि पेऊन आले. आईने कापून बोटले, मुलं भांडू लागली. एक म्हणे मला लहान तुकडा मिळाला. दुसरा कोक सारी भांडू लागला. तिसरा म्हणाला—

“मला सर्वच भावा हवा.”

मुलांना भांडतांना ऐकून आजोबा ओरडून म्हणाले—“तुम्ही सगळे अवकलशून्य आहा! तुमच्याहून पाणमांजर चांगली.”

पाणमांजरांचे नाव ऐकताच मुलं आख्या-

करिता भांडायचं सोडून आजोबांच्या घारी दाजूला बोटवग करून जमा झाली व म्हणाली—“सांगा पाणमांजरांनी काय केले? त्यांची गोष्ट सांगा!”

“तुमच्या पेआ, दुसऱ्याला मोठा तुकडा मिळाला म्हणून किंवा जोस्त तुकडे मिळाले म्हणून भांडतां आहा, पण पाणमांजर भांडली आपल्यापेक्षा दुसऱ्याला कमी का मिळालं वासाडी. जाता नव्हतं तुमच्यात

बाणि पाणमांजरात एवढं अंतर आहे हे.”

“पाणमांजरांनी आणि बांदून घेतले होते का आजोबा? तुम्ही काय म्हणालात ते बाही कळलं आम्हांला, ही सगळी गोष्ट सांगा.” मुलांनी हट्ट धरला.

“समग प्रथम तुम्ही गप्प बसा, कसे!” असे सांगून मुलांनी गोष्ट सांगायला सुरुवात केली.

तिबेट नावाचा एक देश आहे. त्या देशात एक मोठी नदी आहे. त्या नदीच्या काठी दोन पाणमांजरे रहात असत त्यांची बापसात आंगली मैत्री होती. ते परस्परांना प्रेक्ष करीत.

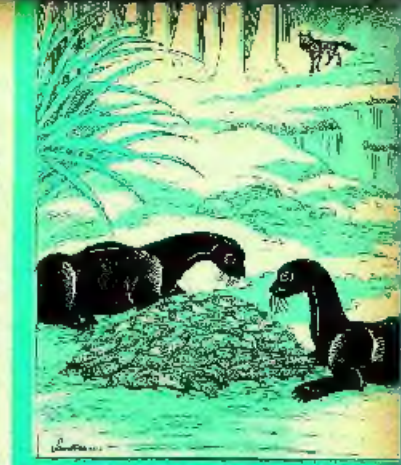
नदीतले मासे ह्याच त्यांचा मुख्य आहार होता. पाणमांजरे मासे कसे पकडतात माहीत आहे का तुम्हांला? एक पाणमांजर पाण्यात उतरतं. ते मासांना किनाऱ्याकडे

पर्यंत. जे मासे किनाऱ्यावर येतात त्यांना किनाऱ्यावरचे मांजर एका जागी जमा करते. मासे पकडून घरी घेऊन आणे तेवढे बोपे नसते. कारण पाण्यातले पाणमांजर मासांना किनाऱ्यापर्यंत पळवीत आणून पुन्हा दुसऱ्या मासांना किनाऱ्याला आणी पर्यंत पहिले पळून जातंयत. प्रत्येक मासासाठी किनाऱ्यावर येऊन पुन्हा पाण्यात उतरून दुसऱ्या मासाला पळवून आणणे सोपे नसते.

हा त्रास ओळखून त्यांनी आपसात ठरवून मासे पकडण्याच्या कामी परस्परांना मदत करण्याचे ठरविले होते. एका मांजराचे काम पाण्यातून मासे हाकलून किनाऱ्यावर आणणे होते व दुसऱ्याचे किनाऱ्यावर आलेले मासे खाणे. अशाप्रकारे दोन्ही पाणमांजरांनी पुष्कळ मेहनत करून पुष्कळ मासे धरले. जाता धरलेले मासे बांदून घ्यायचा त्यांनी विचार केला.

किनाऱ्यावरचे मांजर पाण्यातल्या मांजराला म्हणाले—“आता तू सर्व मासांची सावली सारखी बांदणी कर.”

नदीतल्या मांजराला त्यांची बांदणी करण्यात संकोच पडला. कारण कुकून दुसऱ्याला कमी मिळाले तर त्याला बाई

बांदल. म्हणून ते दुसऱ्या मांजराला म्हणाले—“मित्रा! तूच बांदणी कर ना!”

त्याच्या मनात पण हीच शंका होती. दीर्घ मांजर आपल्या हातून कदाचित चूक होईल व दुसऱ्याला बाई पडेल म्हणून हातावर हात धरून स्वस्थ बसून राहली.

त्याच वेळी जटवट्या नावाचा एक कोल्हा तिथे आला. त्याने मासांची रास मांजरांसमोर पाहिली आणि चकित होऊन त्यांना विचारण्यासाठी तो त्यांच्याजवळ काही उरी करून हे मासे उपटले पाहिजेत आला. त्याला त्या दिवशी दिवसभर काही

खायला मिळाले नव्हते. भुकेने त्याचा जीव कासाबीस झाला होता. त्याने मनात विचार केला, किती मासे आहेत? नंतर तो पाण मांजरांना म्हणाला—“कसं काय जांबई बापू! असे दोघे कोणत्या काळजीत पडला आहा?”

“आम्ही हे मासे घरले आहेत. पाण त्यांची पांढणी करणांना कोणाला जास्त किना कोणाला कमी मिळू नयेत असे आम्हांला वाटत आहे.”

“एवढेच ना? मी वांटून देऊ का?” कोल्हाने विचारले.

पाणमांजरांनी विचार केला की आपल्या समोरचा प्रश्न सहजी सुटतो आहे म्हणून त्यांनी होकार दिला.

कोल्हा एका मांजराला जरा बाजूला बोलावून बघून गेला आणि म्हणाला—“खरं बोलतयचं तर तू मासे घरण्यासाठी केलेसच काय? दुसऱ्या मांजराने पाण्यात

जाऊन दुसऱ्याने मासे पिटाळून किनाऱ्याला हाकलून काढले. तू काठावर आलेल्या माशांना फक्त घरण्याचे काम केलेस. म्हणून तुला कमी मासे मिळाले पाहिजेत.”

नंतर कोल्हा दुसऱ्या मांजराला बाजूला घेऊन जाऊन म्हणाला—“सर्व मेहुनत तर तुझ्या पित्ताने केली आहे. किनाऱ्यावर दगड धोडे आणि काय काय आहे. त्या सर्वांना बाजूला सारून किनाऱ्यावर त्या सुरक्षित ठेवण्याचे सर्व काम तर त्यालाच करावे लागेल. तू काय, फक्त त्यांना किनाऱ्या-कडे पळवून आणलेस!”

ते ऐकून दोघां पाणमांजरांना आपापला कमीपणा कळला. जेव्हा कोल्हाने माशांच्या शेपटाचा व डोकी कापली व ती सारखी सारखी दोघां मांजरांना वांटून दिली व मधल्या भाग आपल्या मेहुनतीची मजुरी म्हणून घेऊन आपल्या बातुप्याची मताथीच वाखाणणी करीत घरी निघून गेले.

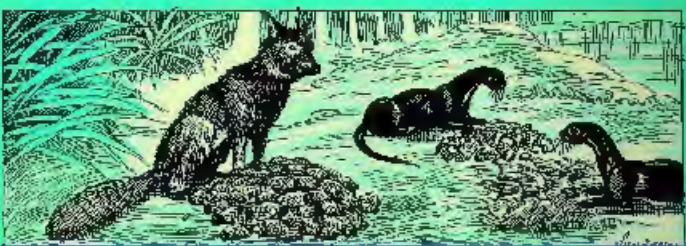

पडकें दुकळ

[२०]

[‘शिखीमुख’ व ‘विक्रमकेतरी’ आपल्या दोघां साबोदारांसह ब्रह्मपुत्र नदीच्या खोऱ्याकडे निघाले. ते कामाख्या गावाच्या रांबी एका धर्मशाळेस उतरले. त्यांच्या गुरुगुरोत पडल्या. देवाळाचा पुजारी त्यांच्या खोपीत गिरजा. त्याचा पकडण्याचा शिखीमुखने प्रयत्न केला, परंतु तो निखटून घोड्यावर बसून पळून गेला. पुढे—]

धर्मशाळेसमोर गोंमळ उठून गेला. थोरडा ते पकडू शकले नाहीत. म्हणून अर्थातच ओरडा आणि पळापळ चालू होती. दोघे त्यांना निराशा वाटली. घोड्यावर बसून पळत होते तर “बाबा, बाबा” म्हणत दोघे तरुण त्यांचा पाठलाग करीत पळत होते. ते पाहण्यासाठी धर्मशाळेत उतरलेले सर्व लोक धर्मशाळेच्या आवारात जमा झाले. अजित व वीरभद्र त्यांचा पकडण्याची शिकस्त करून पाहिली. दोघे देखील काही अंतर पाठलाग करीत बाबले. परंतु पुजारी व नागशिवाड दोघांना वाईट वाटले. तो दुष्ट पुजारी हातात

“बाबोबा”

Fullscreen - + 127 X ◀ ▶

24 / 84 ▶

धर्मशास्त्रेसमोर जसा झालेले लोक शिक्षीमुख व विक्रमला निरनिशाने प्रथम विचार न वेजार झाले. कोणीतरी दोवे बोरो करून पळून गेले असावे असे तथ्यांना वाटत होते. धर्मशास्त्रेचा अधिकारी आपली चूक झाल्या बद्दल माफी मागत म्हणाला— "खरी माफीच नूक झाली. तुम्हां दोघांच्या गैरहजेरीत ही त्या परक्या लोकांना तुमच्या सोडीत हाऊ शक्यच नको होते. गुलाबी मूल्यवान वस्तू उचलून घेऊन पळून गेले का ते?"

"त्याला ज्या वस्तूची गरज आहे ती आमच्याजवळ नाही. तीच घेऊन करीत आलो होतो. आमच्याजवळ मूल्यवान वस्तू असणार तरी कोणती?" शिक्षीमुख म्हणाला.

"तुमच्या सोडीत खोरी काही नाही, हे ऐकून आम्हांला जरे वाटले. तो गुणारी इभ्यू जातीचा दिसतो आहे. त्या जातीचे लोक जितके विश्वासपात्र असतात तितकेच गळेकापू पण असतात." धर्मशास्त्रेचा अधिकारी म्हणाला.

त्या दिवशी रात्री शिक्षीमुख व विक्रम केसरी शोषांनी खूप विचार करून, इभ्यू जातीच्या वस्तीची माहिती असलेल्या

माणसाला वाट दाखवायला बरोबर घेऊन बहुपुत्र नवोच्चा खोऱ्यात प्रवेश करावा असे संपाधी ठरविले.

धर्मशास्त्रेच्या अधिकार्याजवळ दुसऱ्या दिवशी त्यांनी त्या दिवशी चवकशी केली तेव्हा ही घडितच झाला. म्हणाला— "त्या प्रदेशात हाऊल टाकण्याचा वर्ष स्वतः आगीत उडी टाकण्यासारखा आहे. पण त्या नाजूक आप्पाची गरजच काय? तिकडे तीर्थक्षेत्र पण नाही?"

ते ऐकून हसत शिक्षीमुख म्हणाला— आमचा जीव चोक्यात पडेल हीच भीती वाटते व तुम्हांला? पण आमचा जीव घेतून कोणाला काय मिळणार आहे? आम्हांला या खोऱ्यातली सर्व अंश पाहून याक्याचे आहे. इभ्यू जातीचे लोक राहतात त्या वस्तीत पुष्कळ जुनी देवळे आहेत असे आम्ही ऐकतो."

"पह्या युका, मी यांशावयाचे ते सांगितले. पूढे तुमचे सुद्धी पाहून म्या केव्हा निघणार आहं तुम्ही? त्या प्रदेशाची चांगली माहिती असलेल्या एका तरुण मुलाला मी बरोबर घडवितो. त्याच्या खाण्यापिण्याची व्यवस्था तुम्हांला करावी लागेल. परंतु जाल्योबर त्याला चांगले

वक्षिप्त विले पाहिजे." धर्मशास्त्रेचा अधिकारी म्हणाला.

शिक्षीमुख व विक्रमकेसरी दोघांनी दोन्ही अटी कबूल केल्या. दुसऱ्या दिवशी तत्रादताच धर्मशास्त्रेचा अधिकारी एका पंचवीस तीस वर्षे वयाच्या सनुष्याला घेऊन आला. तो उपाया व हृष्टपुष्ट होता. त्याची ओळख करून देत धर्मशास्त्रेचा अधिकारी म्हणाला— "काच नाच जांगला आहे. घाला इभ्यू जातीच्या सर्व प्रदेशाची चांगली माहिती आहे. हा एक विश्वासपात्र सनुषा आहे व मी घाला घरेच दिवसांपासून चांगला ओळखतो."

चांदोबा

चांदोबा

शिखीमुखने जांगलाकडे विरलून पाहिले. त्याच्या विचित्रात वेहण्यावरून रथाच्या स्वभावाची ओळख पटणे शक्य नव्हते. जांगलाच्या मुखावर स्मित झळकत होते. परंतु त्याच्या वेहण्यावर कोणताच भाव झळकत नव्हता. ती अगदी ठोंब्यासारखा उभा होता. सैन पाऊत आऊत लढकडीत झालेल्या बगडारारखा.

जांगलाची ओळख करून देऊन अमं-
शाळेचा माळक निघून गेला. तेव्हा शिखी-
मुख त्याला म्हणाला-“तुला सर्व प्रदेशाची
माहिती असेलच या ओघडीचा आम्ही
विश्वास कसा काय करावयाचा? तुला

इस्यु जतीच्या प्रदेशाची माहिती कितपत
आहे? तुला सर्व प्रदेशाची चांगली माहिती
नसेल तर आम्हांला तुमी गरजेच नाही.
म्हणून निघण्यापूर्वीच सफलाफ काय ते
बोल.” तुला हा सर्व प्रदेश जांगला नक्की
माहीत आहे ना?

“माझ्यावर विश्वास ठेवा एकडेच मी
सांगू शकेन. माझा जन्म इस्यु जातीच्या
मुळांतून झालेला आहे. ते लोक मला
चांगले ओळखतात. मला त्या प्रदेशाच्या
कानाकोपऱ्याची माहिती आहे.” जांगला
म्हणाला.

“ठीक! तुझ्या खाध्यापिण्याची सर्व
जबाबदारी आमच्यावर. परंतु कामाच्या-
पूरला आल्यावर आम्ही तुला पाच सुवर्ण-
मुद्रा देऊ. भ्रमंशाळेच्या अधिकाऱ्याने
आम्हांला तेच घेतला सांगितले आहे.
आहेस का कबूल? विचार करून तुला जे
ओलावणे ते बोल.” शिखीमुख म्हणाला.

“मी काय बोलणार आणि काय विचार
करणार? तुमची कृपा असली म्हणजे पुरे.”
जांगला म्हणाला.

“आम्हांला या खोऱ्याच्या गोलमरा
नावाच्या इस्यु जातीच्या पायी आजचे
आहे. त्या पावाच्या वासपास पुष्कळी

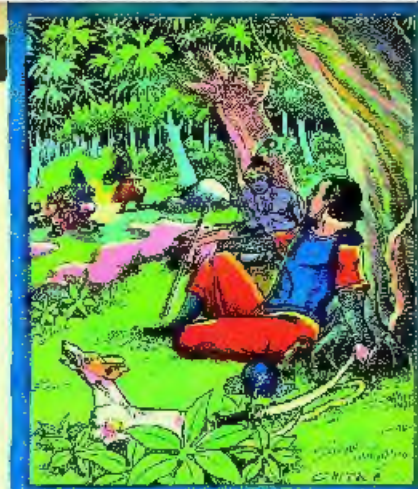
जूनी देवळे आहेत असे आम्ही ऐकतो.”
शिखीमुख म्हणाला.

गोलमरा गावाचे नाव ऐकताच जांगला
बचकल्यासारखा होऊन म्हणाला-“घरी!
मला ते गांव चांगले माहीत आहे. परंतु
आपण म्हणत असे प्रसिद्ध देऊळ मात्र
जवळ पास नाही. मी पहिल्यानेच सांगून
देवतो आहे. कारण नंतर मला पावे देवू
नका.”

“आम्ही नवे ऐकले आहे, हे की नाही रे
विक्रम!” असे म्हणत शिखीमुखने विक्रम-
कडे एकदा पाहिले.

त्याने हीकाराची मान हलविल्यावर
शिखीमुख जांगलाला म्हणाला-“तु त्या
गावाची वाट आम्हांला दाखव. आम्ही
स्वतः काढू हटकून देवळे आणि हे पहा,
आजच संध्याकाळी आम्हांला निघावयाचे
आहे. निघायची तयारी कर.”

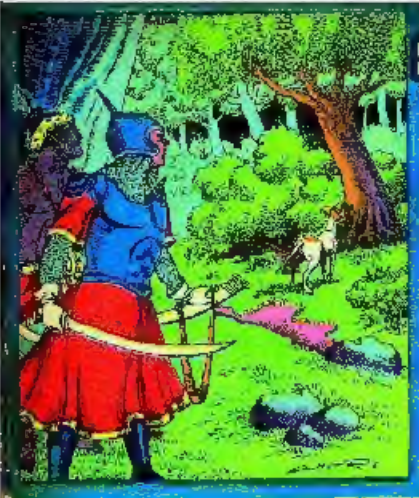
जांगला तमस्कार करून निघून गेला.
त्या विवशी सायंकाळी नवते कामपाते
साथपवार्थ दोन सेचरांवर लावून शिखी-
मुख व विक्रमकेसरी आपल्या दोघां साथी-
दारांबरोबर नदीच्या खोऱ्याकडे निघाले.
जांगला त्यांचा पाटाड्या म्हणून पुढे पुढे
चालत होता.

जंगलतल्या एका तलावाजवळ ते सर्व
पोचले. तोंदर्यंत चांगला काळोख पडला
होता.

तीं रात्र तलावाच्या काठीच घाल-
नावी व दुसऱ्या दिवशी पहाटे पुढचा
प्रवास सुरू करावा असे त्यांनी ठरविले.
अजित व वीरभद्र सैराकाला लागले.
जांगला काढवरा गोळा करून आगामला
जंगलात निघून गेला.

तो निघून गेल्यावर शिखीमुख आणि
विक्रमकेसरी एका झाडाळा देऊन पुढल्या
कार्यक्रमाविषयी विचार विनिमय करू
लागले. विक्रमकेसरीच्या मनात जांगला-

विषयी जबाब सहाय होता. त्याच्यावर त्याचा पुत्र विश्वास बसत नव्हता. तो आपल्याला भोवत्याच्या रक्ष्याने नेऊन कोठे तरी गोत्यात घालणार असे त्याला वाटत होते. तसे तो शिखीमुखला म्हणाला पण शिखीमुखला मुळां तशीच हांक घेऊ लागली होती.

“आपण सावधगिरी बाळगू. तुला काय वाटते, जांगला पुजाऱ्याच्या अनुयायांपैकीच एकजण असेल? तो दुष्ट पुजारी स्वतः आत्मपरीत आपले काही कस शकला नाही तर हा काय करणार?” शिखीमुख म्हणाला.

Fullscreen

127

विकसकेसरी आणि लो पडे काही म्हणणार इतक्यात लाल कुत्रा भुक् लागला आणि वायू भाडीत विरगला. शिखीमुख गुपगुप कुत्र्याच्या पाठीमागून निघाला. विकसकेसरी तलवार उपसून चारी काजुला पसरलेल्या हाट काढील्यात डोळे काड पाडून पडतात होता.

माल कुत्रा थोडे अंतर चालून गेल्यावर एका जामी धावून लोंढ वर कळत भुक् लागला. शिखीमुख भाडीत ध्यान देऊन निरखून पाहू लागला. सधू झाडावर कपून बसला असावा असा त्याला संशय आला. पण तेथे त्याला कोणी दिसला नाही. त्याच वेळी त्याला कोणीतरी बोलत असल्याचा आस झाला. तो मुठे निघणार इतक्यात त्याचा लाल कुत्रा जाडवा बेंजेल उभा राहला आणि जोरजोराने भुक् लागला.

हा वेळी शिखीमुख पावलांचा आवाज जनवळ येत असलेला स्पष्ट ऐकू आला.

पाहता पाहता जांगला खांद्यावर बाळक्या काटकर्षाची मोठी प्रेऊन धाईघाईने त्याच्याकडे येऊ लागला. शिखीमुख दोन पावलाक पुढे गेला असेल इतक्यात लांबावटा काडी-बळून एका अजगराने जांगलाच्या अंगावर उडी मारली आणि त्याच्या अंगाच्या

28 / 84

बांदोबा

विजळा पालू लावला. लाकड्याचा भुंकात उडी मारून पुढे गेल्या. जांगला पात्रकन जाऊन मोठ्याने ओरडला.

हे दुस्य पाहून शिखीमुखचा चेहरा पांढरा छट्ट पडला. जांगला मोठ्याच संकटात सापडला होता. शिखीमुख तत्का-
वार जमून अजगराचे जीव कापण्याच्या विचारात होता. परंतु अजगर जांगलाच्या कानांच्या वरच्या भागालाच विजळा दाकून वसला होता. त्या काळोखात अजगराचा भारण्याच्या प्रयत्नात जांगला-
लाच कापण्याची कल्पना होती.

जांगला वेदनेने ओरडत होता. त्याची वाचाच बंद पडू लागली होती. शिखीमुख त्याला म्हणाला—“जांगला पात्रकन नकोस. हे बघ जी अजगराचे डोक्याच कापून टाकतो. असे हांगून त्याने बाप्पा हाताले अजगराची मान धरून बाजूला त्याचे हांडी ओढले आणि तलकाहीने वार केला.

डोक्याचापल्यावर अजगराचा विजळा वेल होऊन अजगर जांगली जमिनीवर पडला. जांगला पात्रकनासारखा वेगळ होऊन दुसऱ्या बाजूचा भुंकासारखा जांगली जमिनीवर पडला. जांगलाचा आवाज ऐकल्यावर विक्रमकेतरी, अश्वि व चौराड शिकडे मागले. ते देखील वेगळ होऊन.

शिखीमुख जांगलाला उचलण्याचा प्रयत्न करीत म्हणाला—“मी अजगराचे डोक्या छेदून टाकले आहे. परंतु त्याच्या विजळ्यात तुम्ही हसवीड तर नाही भोवले?”

जांगला काही उत्तर देणार त्याच वेळी कसळोवातून कोणतिरी बोळण्याच्या आवाज ऐकू आले—“बघोरी लोक अश्वि भावनेने ज्या अजगराची पूजा करतात त्याचे डोक्या कोणी कापले? तर मग तुम्ही डोक्या जागही कापलो. तयार रहा.” असे म्हणत चार-
पाच भयंकर वाहतीचे लोक बाला उवाकून शिखीमुखार पावले.

नित्य यौवन

विक्रमादित्याने हट्ट फोडला नाही. तो शांताबबल पलत जाला, रेल कांडावर काढून घेतले व वसहानाच्या विजेने घोंगावे पाहू लागला. तेव्हा प्रेतत वगलेला वेताळ त्याला म्हणाला—“राजा! तू कोणती तरी अपूर्व भयंकराची भिळपिण्यासाठी ही एकटी येवून करील नाहीत असे लक्षा घाडले. काही लोकांना अशा अपूर्व वस्तीचा साध लक्ष्यतःच होती. राखटी जातिल असे लोक पुष्कळ बाळगतात. परंतु यशा शक्ती विलक्षण पातकच उचलत. तुला राखीच्या वेळी एकटेपणा किंवा कंटाळ वाटू नये म्हणून मी अपूर्व शक्ती संबंधी एक मोठे सांगतो. लक्षा देऊन ऐक.” असे हांगून वेताळ मोठे हांगू लागला.

संस्काराच्यात राहणाऱ्या राखटी भिल्ल जातीच्या काही जबांना अशी शक्ती प्राप्त होती. अन्यथाचरोवर त्या अपूर्व शक्तीचा

वेताळाच्या गोष्टी

आभास मिळे. अशा मुलांच्या आवाजात त्याची माहिती असे, पण त्या ती गोष्ट गुप्त ठेवीत. कारण कोणाला कळले की अमुक मुलाला अपूर्व शक्ती प्राप्त आहे तर काही कुष्ठ लोक त्या मुलाचा गळा दाबून टाकण्याला मागे पुढे पहात नसत.

एका भिल्ल मुलीच्या डोक्याला पाठीमागे जन्मतःच एक टेंबूळ होते. त्या मुलीचे भाव इला असे होते. तिच्या आईने ती गोष्ट कोणाचा कळू दिली नाही. इला मोठी झाल्यावर केसात ते टेंबूळ दिसेनासे झाले. इला त्या गावी रहात असे त्या गावाजवळीक एका जमिनदाराचे गाव होते.

त्या गावी उपेन्द्र नांवाचा एक तरुण कुंभार रहात असे. तो विसासला सुंदर व देखपा होवा, परंतु गरीब होता. त्याच्याशी लग्न करण्याचा हिंसार गावातल्या पुष्कळ मुलींच्या मनात येई. पण त्याची जात व गरीबी आज आल्याने ते प्रकट नव्हते. इलाने एकदा त्याला पाहिले तेव्हापासून तिचे त्याच्यावर जणू काही आपल्याला ओढाळूनच टाकले.

परंतु उपेन्द्राच्या मनात कधी तिचा निचार कुठला आला नाही. खरे पाहिले तर त्याचे मन गावातल्या एकावेळील मुलीवर कधी गेले नाही. एखाद्या श्रीमंताच्या मुलीशी आपले लग्न झाले की पुरे, त्याला ते प्रेम आणि मन जोळून नेणे खरे काही पटात नव्हते.

कसला तरी लग्न होता. त्या दिवशी इला घराबाहेर पडली नाही. ती उपेन्द्राचे ध्यान बसून बसली उपेन्द्रने स्वतः तिच्या नवी यावे या हेतूनेच ती ध्यान बसून बसली होती. सर्व दिवस अशाच गेला व सूर्यास्ताची वेळ झाली तरी उपेन्द्र तिच्या बरी आला नाही. तो गावातल्या इतर मुलीबरोबर राण्या गोष्टीत व खेळण्यात गुंग होऊन गेला होता.

इलाने आपल्या घरामोर सडा सारवण घालून रांगोळी काढली. कपडे फाटून त्यांना गाडी मारून रांगोळीवर जागोजागी ठेवू लागली. गाठ मारून रांगोळीवर ठेवतांना ती उपेन्द्राच्या नावाचा उच्चार करी.

खेळाने खेळला उपेन्द्र एका एकी यांच्या व त्याचे पाय भिल्ल जातीच्या वस्तीकडे त्याला ओढून नेऊ लागले. ओडया वेळाने तो इलाच्या घरच्या अंगणात पोचला व अंगणात उभा राहला. उपेन्द्रने दाराची काठी वाजवल्याबरोबर इलाने दार उघडले. तिला पाहताच त्याला अपार आनंद झाल्यासारखा वाटला. दुसऱ्याच दिवशी इला व उपेन्द्र यांचा विवाह झाला. उपेन्द्र इलाला आपल्या बरी घेऊन गेला. त्यांचा बंधूच कुळाचा माछा. पाच वर्षात इला व उपेन्द्र यांना पाच मुले झाली.

इला प्रत्येक मूल झाल्यावर वास्त वास्त सुंदर होत गेल्याचे पाहून उपेन्द्रला आश्चर्य वाटे. तिचे सौंदर्य प्रत्येक प्रसूतीच्या वेळी कमी होण्या ऐवजी वाढत गेले. पान मुलांची आई झाल्यावर देखील इला, लग्नाच्या दिवशी नितकी सुंदर दिसत होती त्याहून जास्त सुंदर दिसू लागली होती.

इलाने हे वाढते सौंदर्य पाहून उपेन्द्राच्या मनात शंका उत्पन्न झाली. त्याने ती गोष्ट आपल्या आईला पण सांगितली.

ती म्हणाली—“मुला! तुझी बायको जादुगारीण तर कसेल अशी शंका मला वाटू लागली आहे. तसे असेल तर ती गोष्ट तुझ्या किंवा तुझ्या मुलांच्या हिताची नाही.”

“पण आई, ती जादुगारीणच आहे हे कसावरून?” उपेन्द्रने आईला विचारले.

“ती जादुगारीण असेल तर असावास्थेच्या दिवशी मध्यारात्रीच्या सुमारास ती तांत्रिक पूजा कैल्याणेशिवाय राहणार नाही. तू लक्ष ठेव.” आई म्हणाली.

अमावास्याच्या दिवशी रात्री उषः जॉपेचे सांग करून झोपला आणि इला काय करते हे पाहू लागला. इला मध्यरात्र उलटल्यावर उठली तिने नूल पेटवली पाणी तापविले बाहेरून कसल्या तरी मुळचा व पाणा येऊन आली आणि संज म्हणून ती पाला व मुळचा अखणात टाकल्या.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी उपेंद्रने ते सर्व आपल्या आईला सांगितले.

होय ना? मग मी सांगितले त्याप्रमाणे तो खात्रीने जादुगारीणच आहे. तिला वेळीच वाटेला लावल नाहीस तर तुम्हा

व तुम्हा मुलांचा जीव धोक्यात नसेल. जादुगारीणीला जिवंत आळण्याशिवाय दुसरा उपाय नाही." आईने सल्ला दिला.

उपेंद्र धावतूनच गेल्या कापऱ्या आवारात म्हणाला—"आई! पांच मुलांच्या आईचा स्वतःच्या हाताने जीव घेऊ म्हणतेस?"

"अरे बेट्या! तू एकीला बांचवायला निपाळा आहेस पण सहा जणांचा जीव धोक्यात पडेल त्याची काय शक्त? म्हणून तिला वाटेला लावलेच पाहिजे. आईने जपूकाही आज्ञाच केली.

आईशब्दात बायकांना ठार करण्याविरुद्ध नरांच नेह वाढविवादा केल्यानंतर उपेंद्र इलाचा जीव ध्यायला तयार आला त्यानंतर त्याने घरासमोर एका दावावाली चित्र तयार केली व दावाच्या फांदीला दोरीचा फास करून लांबत ठकला.

हे सर्व इला ब्रिडकीतून पडून होती. तिने बाहेर येऊन नवऱ्याला विचारले.

"ही सर्व तयारी कशासाठी चालली आहे?" तू या चितेवर जाऊन उभी रहा मी सर्व सांगितो." उपेंद्र म्हणाला.

इला त्याप्रमाणे चितेवर जाऊन उभी राहली उपेंद्रने तिच्या गळ्यात दोरीचा फास घातला व म्हणाला 'तू जादुगारीण

आहेस म्हणून मी तुला बाळून स्वयं चा व मुलांचा जीव बांचविणार आहे" असे सांगून त्याने खोच चितेला आव लावली. चितेच्या आवाजात अंगाका लागताच तिने कोपता तरी घात म्हटला आणि एक फूल होऊन ती साडाच्या फांदीला जाऊन बिकटून बसली.

दुसऱ्या दिवशी जमिनदार आपल्या मोठ्यावर वसून त्या बाजूने निघाला तो मनातल्या मनात म्हणाला 'या सावाला कशा नम्टेने लागलेले फूल एक विचित्र गोष्टची वाहते. कशा विचार करून त्याने ते फूल तोडले आणि हे घरी घेऊन जाऊन फुलदाणीत पाणी घालून ठेवले. तंतर फुल दाणी फुलासकट आपल्या खोलीत नेऊन ठेवली.

जमिनदार म्हणारा होता. म्हणाला बायको किंवा मूलबाळ कोणी नव्हते एक संपाकीण होती ती रात्र ताट बाबुन जमिनदाराच्या खोलीत आणून ठेवी. जमिनदार थोडे खाऊन झोपत असं जमिनदार आपल्या बरोबर ते फूल जमिनीवर पडले व इलाचे रूप घेऊन उठलेलं अन्न खाऊ लागलं, सर्व अन्न खाऊन झाल्यावर इला पुन्हा फूल होऊन फुलदाणीत जाऊन बसली.

सैपाकीणीने परत येऊन पाहिले तर ताट साफ तारलं, तिच्या हाता आली की नाही तरी अघटित घडले आहे कारण जमिनदार कधीच सर्व ताट रिकामे करीत नसे. अर्ध अधिक अन्न ताटात तसेच राहून जात असे. ती ताटातलेच अन्न काढून घेऊन खात असे. पण तिला त्या दिवशी अपाक्षी रहावे लागले.

दुसऱ्या दिवशी तिने आठ लपून काय होते ते स्वतःच्या डोळ्यांनी पाहिले. फूल एका तरुण स्त्रीचे रूप घेऊन सर्व अन्न खाऊन पुन्हा फूल होऊन फुलदाणीत जाऊन बसले. तिने ती गोष्ट जमिनदाराला सांगितली.

कुसुम्या दिवशी जमिनदार खेवणसण
खाटीपल्यावर होवण्याचे सौंग करून आया
राहला व त्याने इलाहा पकडले इलाने
निसटून पळून जाण्याचा प्रयत्न केला पण
तिची वेणी जमिनदाराच्या हातात आली.

“माझी वेणी सोडा, माझं केस दुखत
आहेत,” इला जमिनदाराला म्हणाली

“मी सोडून देईन पण एका अटीवर!
पुन्हा फूल नाही ज्हायचं माझ्याशी लग्न
करून माझी बायको होऊन राहायचं!
जमिनदार म्हणाला

प्रथम इला कबूल झाली नाही जमिन-
दाराने तिची वेणी दोन्हीनदां जोराने

ओढली तन्हा ती कबूल झाली जमिन
दाराची बायको झाल्याबरोबर इलाने
सैपाकिपीला नोकरीवरून काढले ती
सैपाकीण जादूमवाची माहिती असल्या
मिललाच्या वस्तीत गेली तिनं जमिन
दाराच्या नव्या बायकोने नोकरीवरून
काढल्याने सांगून तिच्यावर रुढ काढावचा
उपाय काय हे विचारले

मिल्ल म्हणालं- जमिनदाराची बायको
स्वतः जादुगारीण असली पाहिजे तिच्या
डोक्यावर एका टंगूळ असेल त्या
टंगळावरचं केस कापून काढून टाकले
मी तिच्याबरोबरची मंशस्त्री नाहीसां
होईल.” परंतु सैपाकिपीला ने काम थोडं
कठीण वाटले तिची वेणी घरून कशी
काढायची?

जमिनदाराने आपल्या बायकोला अन
मोल वस्त्रालंकार विकित घेऊन दिल ती
जमिनदाराबरोबर गाडीत बसून फिरायला
जाऊ लागली एकदा त्यांची गाडी कुंजा-
राच्या बराजवळून जात असता तिला
मातीत खेळत असलेली तिची बाय मुलं
दिसली.

इलानं लगेच गाडी थांबवायला सांगितलं
आणि खाली उतरून एककदा आपल्या

बांदोबा
२२

मुलांना उचलून त्याचा मुका घेतला
तिच्या कपड्यांना धूळ लावली पण तिने
त्याची फिकीर केली नाही त्यांना उचलून
घणारी त्यांचीच आई आहे, हे मुलांना
तरी कोठे साहीत होतं? परंतु आईचे प्रेम
मिळताच मुलं आनंदाने नाचू रागडू
लायली. उमेड बाहेर आला, त्याने वेडील
इकाला ओळखले नाही

‘ही तुमची मुलं ना? घुळीत कोळ,
ताहेत तुला काज नाही आटव? पंहा,
घांची हाड बाहेर वाली आहेव.” इला
उपेंद्रला म्हणाली.

मी गरीब आहे, मुलांना पोटभर
खायला कोठून घाळू?” उपेंद्र म्हणाला.

‘उद्यां तू माझ्या घरी ये कामाला
हे पैसे ठेवून घे.” असे सांगून इलाने
उपेंद्राच्या हातस पंशाची एक पिशाची
बिली,

कुसुम्या दिवशी उपेंद्र कामाला जमिन-
दाराच्या घरी गेला.

आंधोळीच्या खोलीची थोडी दुस्तूती
करायची आहे, पहिल्याने तें काम
कर ’ असे सांगून इला उपेंद्रला आंधो-
ळीच्या खोलीत घेऊन गेली आणि
म्हणाली-“पहा, तुमं कपडे कसे मळवे

आहेत आंधोळ करून मी हेतें तें कपडे
वाढ.’

उपेंद्रला ते सर्व विचित्र वाटू लागले.
आंधोळ करून तो चांगले कपडे घालून
बाहेर आला. आतां इला स्वतःला जावक
सकली नाही म्हणाली-“तू मला ओळखत
नाहीस? मी इला!”

आतापर्यंत मान उचलून तिला पाहण्याची
उपेंद्रला हिंमत झाली नव्हती “तू मय
कधी आलीस?” उपेंद्रने विचारलं.

“तू मला घाबरून मला डार करण्याचा
प्रयत्न केलास म्हणून मी या जमिन-
दाराशी लग्न केले. पण त्याच्यावर माझ

बांदोबा

प्रश्न नाही तुझ्यावर ज अपत्यदा सुलांचा माझ तसंच प्रेम आहे तू मला घऊन जायला तयार आहेस का?" इत्याने उपेंद्रला विचारले.

तू म्हणतेस तेवढे हे काम सोपे नाही बू दिसली नाहीस की जमिनदार तुझ्या सोघाचे लोकं पाठवील व तू माझ्या घरात सापडलीस तर तो माझे चामडीच लोळवील. तरी मला विचार काळज ठरवू दे. मी उंचा येऊन तुला पुन्हा भेटेन" उपेंद्र म्हणाला. "ज्या ये, विसरू नकोस" असे सांगून इलाने सर्व दागिनं काढून त्याचे एक माठोळ बांधले आणि उपेंद्रला दिले.

उपेंद्र घरी जात असता वाटेत तिला सैपाकीस भेटली तिने त्याला विचारले- "कोठून रे यतो आहेस?"

"जमिनदाराचं बोलावले होतं कामाचा म्हणून गेलो होतो झुरलेले अच बापून दिलं आहे." उपेंद्र म्हणाला

"हे ब्रह्म मी तुला वजावून ठंका जमिनदाराच्या बायकोच्या हस्तचं काही काळ नकास. ती बाहुगरीण आहे. खाल्लेत तर काड होऊन जळील." सैपाकीण म्हणाली

हे तुला कसं कळलं? उपेंद्रने तिला विचारले

मी जमिनदाराच्या घरी काम करीत आहे मी तिला कवी फूल व कवी आई हांतांना किवीस तरी पाहिलं आहे मी त्यांच्या घरचं काम सोडून तेव्हा मला तिचं गुपित कळलं मला पटविल्यात तू सर्व माहीत असत तर मी विचार जावू मज मज निरुपयोगी करून टाकल्या असता अशा तऱ्हेन तू गुपित सांगून सैपाकीस निघून गेली तुमच्या दिवशी उपेंद्र जमिनदाराच्या घरी गेला तेव्हा त्याने अपत्यदा पिणगीन इतर सामान्यांबरोबर एक कात्री पण ठेवून घेतली

इला उपेंद्रची वाढ पहात होती. तो येताच तिने विचारले-"तू काय ते ठरविलेस का?"

"होय सांगतां तुझ्या खोलीत चले" अशं सांगून ती इलाबरोबर तिच्या खोलीत गेला व तिला एका हातानं बटु अगवळून घेऊन त्याने कात्रीने तिची वेणी कातरून टाकली.

केस कापल्याबरोबर इलाची सर्व मंत्र-पावती नाहीशी झाली तिचे विल यौवन लघास गेलं

आपण सौंदर्य एकाएकी असे लयास गेलं पाहून ती खू लांबली म्हणाली-"माझ सर्व यौवन गल, सौंदर्य गेल! आतां माझ्यावर तुल प्रेम कसं काय ठिकणार?"

इला सस नाही तू मला याच कपात जास्त आवडतेस तुझ ने रूप नकली होतं. आतां बल आपण आपल्या घरी जाऊ." उपेंद्र आनंदाने म्हणाला

ती बोचं आपल्या घरी जात अस्तां वाटत जमिनदार भेटला. त्याने उपेंद्रला विचारलं-"काय रे! तुला माझ्या बायकोने दिलेले कास पुर झाल का?"

"सालक! माफ करा, काही दिवसांपूर्वी माझी बायको नाहीशी झाली होती

तिचा मी पुष्कळ शोध केला पण सापडली नाही आज तुमच्या घरी काम करणाऱ्या नोकरीमजुरांबरोबर मी तिला साहिल मी तिला घरी घेऊन जातो आहे." उपेंद्र म्हणाला

जमिनदाराने घरी येऊन पाहिले, त्याची बायको नव्हती त्याने पुष्कळ शोध केला, पण सापडली नाही तेव्हा त्याने आपल्या मुन्या सैपाकीसला बोलावून तिला काम दिले

जमिनदाराच्या घळन उचलून आणलेलं दागिने विकून इला आणि उपेंद्र यांचा ससार सुखाचा दावा.

येथवर गोष्ट सांगून बेताळाने राजाला विचारले—'राजा! माझ्या मनात एक शंका आहे. इला नित्य यौवन गमावून असल्यानंतर उपेंद्रने तिला आपल्या घरी आणून तिच्या बरोबर संसार कसा काय केला? तिचा त्याग करणं त्याला शक्य नव्हते का? तिच्या अंगात अपूर्व शक्ती मुळा उरली नव्हती. उपेंद्रने इलाला सोडून दिले असते तर ही त्याचे काय वाईट करू शकली असती? असे अजून ही त्याने तिचा स्वीकार का केला? याचे उत्तर माहीत असून ही तू दिले नाहीस तर परिणाम तुला माहीतच आहे. तुझ्या डोक्याची छत्रंर छकले होऊन तुझ्याच पायांवर लोळू लागलील.

ते ऐकून मिळमादित्य म्हणाला—'उपेंद्र इलाच्या' सौंदर्यावर कधीच भाळला नव्हता. जन्मापूर्वी तरी तो स्वतः तिच्याशी लग्नाला तयार कोठे झाला होता? इलाच त्याच्या सौंदर्यावर भाळली होती व तिनं मग

टाकून त्याला आपल्याकडे आकृष्ट करून घेतले होते. तरी पुढे तिने आपल्या प्रेमानेच उपेंद्राला वहा करून घेतले होते तो सौंदर्यावर भाळला वसता तर तिच्या वास्तवर यौवनाची व सौंदर्याची त्याला भीती का जाटली असती? कारण तिचे सौंदर्य हे तिच्या जादूमुळे आहे हे त्याला कळले होते. त्याने सोडल्यामुळे इलाला जमिनवाराशी लग्न करावे लागले आणि ऐश्वर्य सोपायला असून ही जमिनदारावर तिचे प्रेम नसून आपल्यावरच आहे हे जेव्हा त्याला कळले तेव्हा त्याने तिला पुन्हा पत्नी म्हणून स्वीकारले. तिच्या प्रमाणावर त्याने तिचा स्वीकार केला, यौवनासाठी माही. म्हणून तिचे यौवन गेले तरी त्याचे त्याला दुःख वाटलं माही.

अशातचने राजाचे मीन संग होताच बेताळ प्रेतासह अवृक्ष झाला व पुन्हा साड्याला जाऊन लोंबकळू लागला.

सौंदर्याची चढाओढ

एकदा बैकुंठ लोकी विष्णूच्या जप्ता आणि लक्ष्मी नांवाच्या दोघां वायकात दयांच्या पैकी जास्त सुंदर कोण या गोष्टीवर बरद-विवाद सुरू झाला. दोघी ते विचारायला विष्णूकडेच गेल्या.

चतुर विष्णू म्हणाला "दोघीत जास्त सुंदर कोण हे ठरवायला एका ब्रह्मदेवाकडे जाय. दुसरा कोणी मला बोध दिसत नाही."

त्या दोघी ब्रह्मलोकाल गेल्या. सरस्वतीने यंत्राचे कारण विचारले तेव्हा दोघी म्हणाल्या—'आमच्या दोघीत जास्त सुंदर कोण आहे हे ब्रह्मदेवाला विचारायला आलो आहे.

सरस्वतीच्या तोंडी जेव्हा व लक्ष्मी दोघी कसासाठी आल्या आहेत हे कळल्यावर ब्रह्मदेव बाहेर येऊन म्हणाला—'मातांनो! मला तुम्ही दोघी सारख्याच सुंदर दिसता आहात! कोणी मुलगा आपल्या मातेतून सुंदर

दुसऱ्या कोणा स्त्रीला मानील का? मग मी, तुम्हां दोघीना माता मानित असतां दोघीत जास्त सुंदर कोण आहे हे कसे काय सांगू शकेन? मला मादते तुम्ही दोघी कैलास लोकी जाहून महादेवाला का नाही विचारित?"

ब्रह्मदेवाच्या सुलयाप्रमाणे जेव्हा व लक्ष्मी कैलास पर्वतावर जाऊन पार्वती परमेश्वराना भेटल्या. शंकराला पांचवी-कवून दोघी कोणत्या कामासाठी आल्या आहेत हे कळले. तेव्हा शंकर त्यांना म्हणाला—'आशुतोष म्हणून लोक मला ओळखतात. मी थोडक्यात सुष होऊन भवताना ते मागतीत हे वेतो विचार केला शिवाय दिलेल्या बरवालाचा कटु परिणाम मलाच भोवावा लागतो शेवटी तुमच्या पतिराजांना येऊनच मला त्या सकटांतून सोडवावे लागत तेव्हा तुमच्या

आले ते घेऊन शेजारच्या दसऱ्या गावी जाऊन राहू लागला. तेथे ती दिवसभर मजुरी करून स्वतःचे व कुटुंबाचे पोट भरू लागला. एक वर्ष लोटले. दगडूला एक मुलगा झाला. दगडूभारखाच खंडू पण उडाणटप्पू व कामचोर निघाला. मुलाच्या उडाणटप्पू पणाबद्दल दगडूला फार राग येई. एकदा रागाच्या भरात त्याने आपल्या मुलाला खूप ठोकले. तो जवळीकडून पळाला व आपल्या मावसाच्या गावी गेला व आज्याला सवई सांगितले.

आज्याने नागवाला आपल्या एका मित्राच्या घरी नेऊन ठेवले.

दगडू खंडू घरातून निघून गेल्यापासून काळजीत पडला. त्याने मुलाचा पुष्कळ शोध केला. पण तो कोठे सापडला नाही. शेवटी तो मुलाचा शोध काढीत आपल्या बडिलाकडे गेला आणि त्याच्याकडे बघकशी केली. म्हणाला—“चार दिवस झाले, खंडू नाहीसा झाला आहे. काम चोर पक्का उडाणटप्पू झाला आहे. म्हणून त्याला मी चार दिवसां पूर्वी खूप रागावलो व दोन लगावले पण, म्हणून तो पळून गेला आहे.”

“निघून गेल्या आहे तर जाऊ दे, असल्या आळशी उडाणटप्पू मुलांने घरी राहिले काय

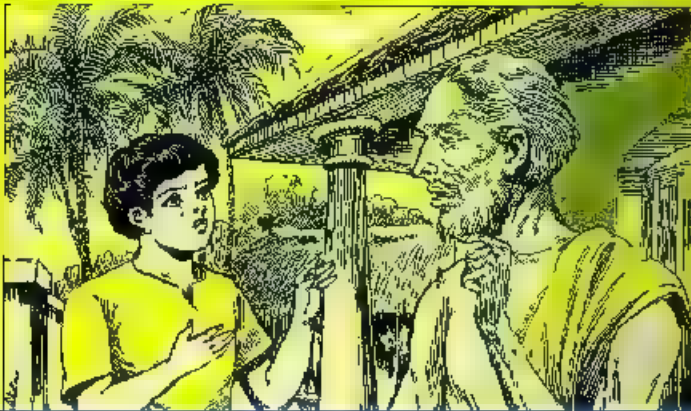
आणि नाही राहिले काय सोरखले” त्याच्या हातून मुला उडारा काय होणार? तू त्याची काळजी करू नकोस.” बाप म्हणाला.

दगडू हताश होऊन दुसरी मनाने घरी परतला. तबऱ्याला एकटा घरी परत आलेला पाहून बापकोने रडून सर्बे घर सोप्यावर घेतले. म्हणाली—“मुलावर मारहाण केल्याने, काय झाले? तुम्ही कधी त्याला बळण लावलेत की रागावल्याने काम करू लागेल? कोठे उपास काढीत उन्हात वणवण फिरत असेल, देवच जाण.”

खंडूच्या काळजीने दगडू आजारी पडला. त्याच्या बापाला जेव्हां ते कळले तेव्हां तो आपल्या नातवाला बरोबर घेऊन दगडूच्या घरी गेला. झडून खंडूला पोटाशी आवळून बघले व लहान मुलासारखा रडू लागला. तेव्हां दगडूचा बाप त्याला धीर देत म्हणाला—“मुला! आता तुला कळले असेल, दोघांना घेऊन आपल्या बडिलाच्या घरी मुलाचे प्रेम हे कसे असते ते! मुला मुलगा

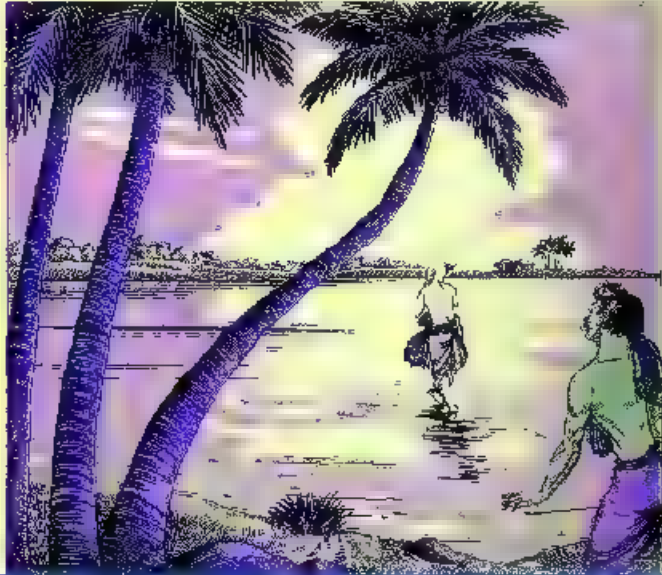
उडाणटप्पू होऊ लागला म्हणून तू त्याला मारलेस याचा अर्थ त्याच्यावर त्याचे प्रेम कमी होते असा सुझीत नाही. हेच पहा, चार दिवसांच तो मजरेबाड झाला तर तुझी ही स्थिती झाली. आता तूच विचार कर, तू घर सोडून निराळे घर केलेस त्या वेळी बाह्या मनाची काद स्थिती झाली असेल. परंतु मी आजवर मनाला आवळून होवो तुझे कोठे कधी तरी उघडलीत ही आशा मनात बाळगून मी आजवर मनाला धीर दिला. मी तुला मारले, राने भरले ते तुझ्यावर प्रेम तय्यते म्हणून का? मी तुला किती समजावून सांगितले पण ते ऐकले नाहीस आणि घर सोडून निघून गेलास.”

दगडूची अशा तऱ्हेने कामचोराडणी झाल्यावर दगडू आपली बापको व मुलगा दोघांना घेऊन आपल्या बडिलाच्या घरी परत येऊन राहू लागला.

एका शिष्याचा आपल्या गुरूवर अपार विश्वास होता. त्याने आपल्या गुरूचे नामस्मरण करून पाण्यावर चालून नदी पार केली होती. ही गोष्ट गुरूला कळली, गुरूला वाटले- भाव्या नावाचाच हा माहिमा आहे. मी केवढा थोर पुरुष आहे. मग जगाला मला करता येणार नाही असे काय आहे?

दुसऱ्या दिवशी गुरू "मी" शब्दाचा जप करीत नदीच्या पाण्यात पाय ठेवून चालण्याचा प्रयत्न करू लागला. पण तो तयारला नाही. पाण्यात पाऊल टाकताच नदीच्या ओघाल पाय घसरून तो बाहेर देला.

राजकुमार

छत्रपूरचा राजा मुघला याने बालपणीच

अनेक देशांचे पर्यटन करून ज्ञान संपादन केले. त्याच्या बरोबर श्रीपुत्र नावाचा एक दुसरा राजपुत्रपण पर्यटन करण्यास गेला होता. दोघांचे जळ्या भावडासारखे परस्परांवर प्रेम होते. ते दोघे वृद्ध व साहसी होते. त्यांच्या समोर मोठे मोठे शूर वीरांचा पण टिकाव लागत नव्हता. त्यांची कीर्ती जगभर पसरली. वयात आल्यावर दोघांची सुवर राजकुमारीशी लग्न झाली. त्यांचा राज्याधिकार पण मर्यादेची आला. दोघे राज्य करत असता प्रजेचे प्रेमपात्र झाले. श्रीपुत्रचे राज्य छत्रपूर पासून दोन अब्जचे मेल दूर होते.

छत्रपूरच्या राजाला वरचे विधस मूळ बाळ झाले नाही. एकदा तो शिकारीला रानात गेला असता एका किराताने राजाचा

हात पाहून भविष्य वर्तविले की, एका भावाच्या कुपेने राजाला पुत्रप्राप्ती होणार आहे. एकच औरस मुलगा असला तरी तो तीन मुले वाढवणार आहेत.

किरात जे म्हणाला त्याचा राजाला जसजस झाला नाही.

राजा विकार करून घरी परत बेलत पाहतो तर अंतःपुरात कोळ्यांनी पांच रंग असलेला एक विचित्र मासा आणून दिला होता. संपाकिणीने तो मासा शिजवून स्वतः ओडासा खावला व बाकी राणीला खावला दिला. राणीने थोडा जाऊन बाकी पानात तसाच टाकून दिला. तो तिच्या एका दासीने खाल्ला. तो मासा खाण्याची तिची मरोदर भाव्या व तिची मा नऊ महिने व नऊ दिवस जलदल्यावर मुलं झाली.

तिचीन एकच वेळी मुलगे झाले आणि तिचे दिसावले सारखे होते. राजाला

ती गोष्ट कळली तेव्हा ती म्हणाला-
'मी स्वतः खोड्यांनी तिमांना पाहिले
नाही ही पर्यंत ती गोष्ट कबूल करणार
नाही' राजाच्या आज्ञेने तिचा मुलांचा
राजाच्या खास महालाम आणण्यात बाल
गडवडील मुलांची अडवळवडल झाली.

"आतां या तिघापैकी कोण मुंबराज
हे ठरविण अक्षय्य आहे तेव्हा तिघांचे
गळून पोषण राजवाड्यातच करायचे
तिघांना तीन निरनिराळ्या रंगांचे व
प्रकाराचे कपडे घालायला द्यावे" अशी
राजराज्ञा झाली. राजाने त्यांची नावे
अनुक्रमे धीर, भीर व शूर अशी ठेवली

तिचे मुलंग मोठे झाले तेव्हा राजा
त्यांना म्हणाला-"तुमच्या पैकी एक जण
माझ्या पाठीमागून राबीबर वसेल म्हणून
तुमच्या वाकिसामर्थ्याची मला कल्पना
यावला हवी. तुम्ही तसेल्यतून स्वतः पाहिले
तो घोडा निवडून घ्या आणि देशपर्यटनास
जा. परत येताचा मी व पाहिलेली अशी
एखादी वस्तु घेऊन या."

सर्वे स्पर्धामागे आपल्या आवडीने जंगला
शोधा घेऊन निघाले. किशक दिवस प्रवास
केल्यावर ते एक विचित्र रानात पोचले.
त्या जंगलातल्या एका जांभळ्याच्या झाडाला
खांदीचा रंग असलेली फळे लागली होती.
धीरने बटकर काही फळे तोडून घेतली
आणि म्हणाला-"आबांनी असली फळे
कधी पाहिली नसतील ही नेऊन घेतो
मलाच ते सुवराज करतील." असे सांगून
तो घोड्यावर बसून राजधानीकडे परतला
धीर विचार करू लागला, आपल्याला
कां जने ते सुबळ नाही? पाहू या आणखी
एखादी विचित्र वस्तु आपल्याला पुढे मिळेल
असा विचार करून तो पुढे निघाला.
शूरदेखोने त्याच्या बरोबर पुढे गेला
काही दिवस प्रवास केल्यानंतर ते
आणखी एका विचित्र जंगलात पोचले

तेथे सोन्याच्या रंगाची कवडे त्यांना
दिमली वीर म्हणाला-"आबांनी असली
कवडे कधीच पाहिली नसतील मी ही
नेऊन घेतो मी राजा होणार" असे सांगून
तो दोनतीन कवडे फाडून घेऊन राजधानी-
कडे निघाला

त्यानंतर शूर एकटा पुढे निघाला. तो
पुष्कळ दिवस प्रवास केल्यानंतर एका
विचित्र जंगलात पोचला. त्याजंगलातली
अत्येक वस्तु हिव्यासारखी चमकत होती.
गवतपुडा चमकत होते त्या जंगलाच्या
मधोमध एक सोन्याचा राजवाडा होता
त्याच्या भिंतीवर नवरत्न जडलेले होते

राजवाड्यासमोर एक म्हतारी बसली
होती. तिच्या हातान एक तलवार होती
शूरने तिला पाहिले पण तिने त्याला
पाहण्यापूर्वीच तो एका झुडपाआत लपला.
त्याला धाटले की असा रत्नमहाल बाबांनी
पूर्वी कधी पाहलेला नसणार. एक लहानशी
वाहाळी आपण तोडून त्याची बसा बिचार
करून त्याने झाडाला हात लावल्या बरोबर
ते झाड कणू लागले. एक दुर्वा तरी तोडून
त्याची या हेतूने त्याने हात लावला मात्र,
ती दुर्वा खोल बारीक आनानात म्हणाली
"शूर! मला तोडू नकोस तुलाच अरी
परत जा. यथ तू जे काही पाहिलेस ते

कोणाला सांगू नकोस तुझ्या बाबाली देश
अमण करीत असताना जो पहराच केला
होता आणि जी तलवार धारण केली होती
तो पहराच व तलवार धारण करून आणि
ते ज्या घोड्यावर बसून गेले होते त्याच
वाड्यावर बसून इकडे ये तेव्हा तुझ हिन
होईल

ती दुर्वा जे म्हणाली त्यावर शूरचा
विश्वास बसला तो त्या भयंकर म्हातारीच्या
कुळीत पडल्याशिवाय जपलावातार आला
आणि शूरच आपल्या राजधानीकडे निघाला
किड धोरन वरी जाऊन चांदीची
जांभळे राजाला दाखविली व म्हणाला

बांदोबा

पहा, अशी अद्भुत वस्तु जगात दुसरी
मिळणं शक्य नाही

'बाळ पण तू फार दूर गेला नाहीस
बांदीची जांभळे आपल्या राज्याच्या सर
हद्दीवरच्या जंगलात आहेत मी लहानपणी
त्या जांभळाच्या झाडापर्यंत रोज आपल्या
मिनांबरोबर फिरायला जात असे' राजा
असे म्हणाल्यावर शूर हसला जाला

शूर सोंगाचे कवठ घेऊन आलेला
पहून राजाला आश्चर्य वाटले नाही तो
म्हणाला- बाळ! मी तुम्हाला जगाचा
प्रवास करून काही तरी अद्भुत वस्तु
लेऊन यायला पाठविले होते. पण तू
मुळा घोड्याच अज्ञातवार जाऊन परत
आलास पूर्वी मी तथपर्यात रोज संभ्याकाली
फिरायला जात असे राजा म्हणाला ते
ऐकून शूरदेखील हताश झाला

दावां राजकुमार हताश झाले दावांना
बाटू लागले की शूर काही तरी विचित्र
वस्तु आणणार आणि राजा हाणार

परंतु शूर रिकाम्या हातानेच परत
आला तो राजाला म्हणाला बाबा!
तुम्ही माहिती किबा ऐकली नाही अशे
एकदा वस्तु मला दिसली नाही परंतु मी
मुळा जाव म्हणतां जाण म्हातारीची जो

पोशाख घालीत होता जी तलवार धारण
करीत होता व ज्या घोड्यावर बसून जात
होता त्याची गरज आहे मला.

राजा म्हणाला- "माझ्या लहानपणाचा
पोशाख काटक धावे. तलवार गंजली आहे
आणि घोडा इतका म्हातारा झाला आहे
की त्याला चालवत देखील नाही" तरी
शूरने हळू धरून राजाकडून त्या निव्ही
वस्त्र पाहून घेतल्या

शूरमं पडिलोच ते काटके रुपड घालून.
तलवारीचा गज घुवून काढला आणि
तबल्यात झगताच्या घोड्याला सोडायला
निघाला तेव्हा घोडा खेकळू लागला
आणि त्याच्या खेकळण्यात माणसांची
भाषा स्पष्टपणे ऐकू आली शूरला
घोडा म्हणाला- "मला निखारे लावला
बाल"

ते ऐकून शूर चकितच झाला, पण
बादरला नाही त्यानं दोनचार त्याकडे
बाळून निखारे तयार केले व ते घोड्याच्या
दोडान टाकले, ते तोडत पडताच घोडा
उठून उभा राहला त्याचे सर्वांग मखमली-
सारखे मऊ व रुजलखीत दिवू लागले.
एकदा जांभई घेऊन तो उभा राहला आणि
आपल्या खुतांनी जमीन खरडू लावला

शूरला आनंद झाला तो उडी मारून
घोड्यावर बसला घोडा तुझ्या क्षणाला
बांधुवेगाने पळू लागला अश्या तासात तो
घोडा पल्लमहालात येऊन पोचला तेच
पोचल्यावर घोडा म्हणाला- 'शूर, आता
तुला फार सावधपण कामगिरी बजावयाची
आहे या जंगलात राहणारा म्हातारी एक
भयंकर मोठी जादुगारीण आहे तिची
दुष्टी तुझ्यावर पडली हार तुझ्या जिवाला
थोका आहे विसरू नकोस क्षणाधीत तू
तिच्या हातातली तलवार हिसकावून घेऊन
तिचे डोक उडविले माहिजे तिनं मज-
बळाने घेथील राजा त्याची मुलगी व

धातून वाला आहेत ते बाह्या एका बाळ-
मिमाचे विसर आहेत हे तुला स्पष्ट व
कसे काय मिळाले?"

शूर हा सुध्दावाच मुलगा आहे हे
जेव्हा त्या राजाला कळल तेव्हा तो थोडा
अमानें भेटला आणि म्हणाला-“साऊ नान
श्रीपुत्र तुझ्या वडिलांनी माझ्याविषयी
तुला कधी काही सांगितले नाही का?
बालपणी आम्ही ‘जीवश्नकठश्च’ मित्र
होतो व मला व माझ्या राज्याचा उद्धार
केलास माझ्याच व माझ्या एका बाल-
मित्राचा मुलगादेखील आहेस व माझी
मुली माझी हिन्वाशी विवाहात लवकर
सालास तर मला फार आनंद होईल.”

मालतीचे रूप पाहूनच शूरच्या मनात
सिध्दाची आपले लज्ज होऊ शकेल का,
हा विचार आल्याशिवाय राहिला नव्हता
राजाने स्वतःच विचारल्यावर त्याला
आनंद झाला पण त्याने लगेच होकार दिला
नाही म्हणाला-“मी आपल्या वडिलांची
समती घेऊन परत येईन” ते ऐकून
श्रीपुत्रला आस्त आनंद झाला आपल्या
हस्तगत अगदी काढून शूरच्या हस्तात
देत तो म्हणाला-“तू ही अगदी आपल्या
वडिलांना दाखव आणि वडिलांना सांग

तुझ्याची कसब देण्याचे वचन दिले आहे”

शूर आपल्या बोड्यावर बसून आपल्या
वडिलांकडे परत आला आणि श्रीपुत्रते
दिलेले अगदी दाखवून म्हणाला-“ही
अगदी देणान्या आपल्या मुलीचे लज्ज
माझ्याशी कसब देण्याची इच्छा दर्शविली
आहे व त्यासाठी आपली परवानगी
मागितली आहे”

ते ऐकून सुध्दावाला फारच आनंद झाला.
आपल्या बालमित्राच्या मुलीची आपल्या
मुलाचे लग्न होणार आहे परंतु आपला
सरा मुलगा कोण हे कळल्यावर त्याच्याशी
एक दाम्नीचा, त्याचा हात पाहून माझा

बालमित्राच्या मुलीचे लग्न होऊ शकत तर
आस्त आनंद होईल म्हणून सुध्दावा शूरला
म्हणाला-“लग्नासंबंधी मी लवकरच निर्णय
घेऊन कळवीन” असे सांगून त्याने शूरला
पाठवून दिले नंतर राजाने जंगलातल्या
अविध्य वर्तवणाऱ्या किराताला बोलावून
आणविले.

किरात आल्यावर राजा त्याला म्हणाला-
“तू मला जे अविध्य सांगितले होतेस ते
खरे निघाले. मी तीन मुलांना वाढवीत
आहं, पण फक्त एकच माझा सरा मुलगा
आहे, एक संपाकिणीचा मुलगा आहे आणि
सरा मुलगा कोण हे कळल्यावर त्याच्याशी
एक दाम्नीचा, त्याचा हात पाहून माझा

राजाच्या कुठुनातील सर्व लोकांचा हाथ
सुडपे व यवत कसब टाकले आहे. ती
मेळी तर सर्वांना आपले मूळ रूप येईल

शूर सावधपणे बाहुगारणीच्या पाठी-
मागे सांजराच्या पाचलाने जाऊन उभा
राहला आणि लटकविली तिच्या हातानली
तलवार हिसकावून घेऊन आपल्या तल-
वारीत तिचे लोके छेडून टाकले.

तुसन्धे क्षणाच्या सारे जंगल नाहीसे
झाले आणि जिकडे पहावे तिकडे मणसेच
माणसे दिसू लागली त्यांच्यामध्ये राजा व
राजकन्या पण होते राजाने शूरला पाहून
विचारले-“काय रे बुवा तू” तू कपडे

सांघोबा

खरा मुल्गम कोण हे सांगला येईल की तुला? कारण त्यांच्या पैकी एकाला आपला मुबराज करून त्याचा राज्याभिषेक करावयाचा आहे.

किरातान तिघांचे हात पांढून राजाला कामात सांगितले, धीर हा आपला खरा मुल्गम आहे. शूर हा दासीचा मुल्गम आहे व वीर हा सैन्याकणीचा.

राजा निराश झाला तिघांपैकी सर्वात आढशी तोंच त्याचा मुल्गम निचारा सर्वात दुधार व येहननी वालीचा मुल्गम होतो. परंतु आपल्या मुलांलाच माझेवर बसवावे लागणार. म्हणून राजाने मध्य-

रात्रीच्या सुमारास धीरला आगे केले व म्हणाला- "तबेल्यात माझा लहानपणाला मोठा भाई त्याला माझ्या व खराना कल्ले दुधार खाण्यात घाला आणि त्याच्या- वर बसून तुला तो जिकडे नेईल तिकडे जा." त्या भस्तुकड्या घोड्यावर? धीरान आश्चर्य प्रकट करून विचारले.

'हाय बाळ तोंच आपल्या वृत्त्या पार दूर एका अंगठान घेऊन गेला होता.' राजाने सर्व पीट समजावून सांगितले. धीरने घोड्याला उठविण्याचा प्रयत्न केला पण तो सडच ना, त्याने मोरहण सुरू केली तेव्हा शूर जागा होऊन तिथे आला आणि त्याला विचारले- "महा घोड्याला मारतोस का?"

बाबतीत मला या घोड्यावर बसून जायला सांगितले आहे. पण तो उठतच नाही. धीर म्हणाला शूरला हे कळायला वेळ लागला नाही की भालनीरी आपला विनाह राजाला पसत नाही तरी त्याने धीरला समजावून सांगितले की घोड्याला निखारे खायला घाल.

धीरने त्या प्रमाणे घोड्याला निखार खायला घालत घोंडा उठून उभा राहिला धीर त्याच्यावर बसून अर्ध्या तासात

बांदोबा

धीपुत्रच्या राज्यात येऊन पोचला धीपुत्रने त्याला विचारले 'तू परत आलास का? तुझ्या वडिलांनी लागला परवानगी दिली का? माझी अंगठी परत दे'.

'अगठी कोपती? मला नाही माहीत!' धीर म्हणाला.

'आपल्या वडिलांना दाखविण्यासाठी मी तुला अंगठी दिली नव्हती का?' धीपुत्रने विचारले.

'मला! तुम्ही केव्हा अंगठी दिलीत?' धीरने विचारले.

धीपुत्रला हे ओळखायला वेळ लागला नाही की तो शूर नाही म्हणून त्याने त्याला कंठ केल. घोडा परत सुध्दनाच्या राजधानीत गेला धीरचा जीव धोक्यात सांपडला अलावा अशी शंका राजाला आली राजाने बोलावून धीरच खरा मुबराज असून त्याचा जीव वाचविणे त्याच्या सेवकाने कर्तव्य आहे असे शूरला सांगितले.

शूरने राजाच्या पायावर होके टेकून नमस्कार केला व म्हणाला- "महाराज! मी दासीपुत्र असून ही आपल्या वरी राज-कुमाराच्याला वाढली. हा ऋणातून मी या रीतने न उतराई होईन. मला आश्चर्याद बावा."

शूर घोड्यावर बसून धीपुत्रच्या रत्न महालात गेला आणि म्हणाला- "महाराज! आपण दिलेली ही अंगठी घ्यावी" असे सांगून त्यान अंगठी दिली.

'धापूर्वी एकाला कंठ करून ठेवत आहे कारण त्याला अंगठीची गोष्ट माहीतच नव्हती तो कोण?' राजाने विचारले.

"तो धीर आहे. आमचे दोघाचे रूप सारखे सारखे आहे." शूर म्हणाला.

धीपुत्रने धीरला कैदेतून मुक्त केले. तो घोड्यावर बसून आपल्या वडिलांकडे परत गेला. शूर व मालती दोघांचा विवाह थाटासाठीने पार पडला.

जावणी सजा

पूर्वीच्या काळात चीन देशात सासूवामुनींची मांडणे फार होत. सुनंदास सासूला राग आला की तिला भारीत असे. अनेक तऱ्हेने ती तिचा छळ करी व कधीकधीतर तिचा जीव च्यापल्या सुद्धा मार्गे फुट्टे पहात नसे.

एका डोंगरी प्रदेशात एक कुटुंब रहात असे. त्या कुटुंबात दुसऱ्या मुलाचे लग्न करून देण्यासाठी त्या कुटुंबातली वडील मंडळी एका मुलीला घेऊन आली. नवीन होणाऱ्या मुनेला सासू रूप काय सांगे.

त्या घराच्या परसात एक विचित्र शाड होते. त्या शाडाची पाने कधी पिकून गळून पडत नसत, बरं रोवू शकाय़ी त्या शाडावरून तांब्याच्या पोलंगांस पुतळ्या साठी पडत. त्या पुतळ्यांना भोक पाडून ते पैसे म्हणून वापरण्यात येत. चीन देशात तसलंय़ाच पैसे होते.

शाडावरून पडणाऱ्या पोलंगांच्या पुतळ्यांना भोक पाडण्याचे काय तऱ्हा मुनेला देण्यात आले. ते काम फार कठीण होते. हत्तीदे मार मारून विचारांच्या मुनेच्या हाताची बोटे सोलून निघाली. रात्रभर ती पैसे तयार करी आणि दिवसभर घरातलं काम करी. या सर्व कामात तिला जड काम वाटे ते दोघार चढत काकडे तोडून जाण्याचे डॉंगरावर खडीपण जखीच खूप पडे. तिला सांकरावला डोकरीची एकाही शाळ पण नव्हती.

ती विचारी डोंगरावर काकडे तोडून जाण्याला जाई तेव्हा घोडा बेळ एकटी वसून आपल्या देवाला बोष देत रडत वसून राही. एकदा ती अशीच रडत असता एका म्हत्वाच्याने तिला येऊन विचारले—“मुली तू अशी रडतेस का?” तिने त्याला आपली सर्व रडकथा सांगितली.

“तू त्या डोंगराच्या टोकाला एक बगडाची मूर्त जाह ती पाहलीस का? त्या माणसाचा हात तुझ्या सासूच्या परसातील शाड दाखवितो. तू तो हात तोडून टाकलास तर तांब्याच्या पुतळ्या देणारे ते साड मरून जाईल. तुझा अर्धा अधिक छळ कमी होईल. म्हाताऱ्याने तिची समजूत घातली.

त्या मुलीला फार मानव झाला. तिने बगडाची ती मूर्त हुजकून काढली आणि त्या बगडाच्या माणसाचा हात तोडून टाकली. घरी येऊन पाहते तर खरोखरच शाड वाळून गेलंलं होते.

सासूला शका आली हे सर्व काम आपल्या होणाऱ्या नवोन मुनेचे असले पाहिजे. ती तिला रागाच्या मंदल मारविला. बावली व म्हणाली—“चांडाळणी! तेसे देणाऱ्या शाडाची अशी दशा तूच केलीस! ती तुला पण ठार करते.” ती मुरा घेऊन मुनेला मारविला. बावली सून बाबकून जाऊन जी वळत मुटली ती सरळ डोंगर चढून निघून गेली. सासूने तिचा प्रसण्यासाठी पुष्कळ बावपळ केली. पण तिचे सर्व प्रयत्न कोल ठरले. तिला परत बरी वावे लागले.

काय करावे हे मुनेला कळना. घरी परतली तर सासू जीव देणार, म्हणून तिने डोंगरातच राहून पुढले आयुष्य मंडायचे ठरविले. शाडाचा पाला खाल्ल ती राहू लागली, ती पाला खाल्लधाने तिच्या शरिरात पुष्कळ बदल झाला. तिला पांढरे छहान पंख फुटले, तिला थोडं थोडं उडता पण येऊ लागले.

डोंगराच्या पायथ्याशी एक उष सायकानाचे झाड होते. त्या झाडावर ती राहू लागली. कांदाळी पालकी खाऊन त्यावर ती एवू लागली. देवळाच्या आवारात एक मठ होता. त्यात एक भिक्षु रहात असे.

त्याला त्या शाळ वृक्षावर एक मनुष्याकृती दिसली. तो मनुष्य कोण असावा हे ओळखण्याची तीव्र इच्छा त्याच्या मतात उत्पन्न झाली. म्हणून त्याने उत्तम जेवण तयार करून झाडाखाली नेऊन ठेवले आणि थोड्या अंतरावर एका जागी लपून बसला.

सव्या सुनेला मनुष्याचे जेवण दृष्टीस पडताच ते खाण्याची तीव्र इच्छा झाली जवळ पाव कोणी नाही असे पाहून ती हळूच खाली उतरली आणि घाई घाईने तिला खाता खात तिके झाड लागली. झाड खूप वसलेल्या भिक्षूला ते एखादे भूत असावेसे वाटले. तो मुतांचा संव म्हणत जवळ झाला आणि विचार लागला 'हे पिशाचा! तू कोण आहेस?'

नवी सुन बाबरून उडण्याचा प्रयत्न करू लागली. पण तिला उबता येईना कारण मनुष्यांचा आहार बसल्याने ती उडण्याची शक्ती बसवून बसली म्हणून तिने

रडत रडत आपली रडकथा त्या भिक्षूला सांगितली, ती बोलत असता तिच्या अंगावरचे पंख ब पिसें गळून पडू लागली व ती एक सामान्य स्त्री दिसू लागली.

तुला भिण्याचे मुलींच कारण नाही तुशी सासू नुसा कसा छळ करते हे मी पाहतो." अशी तिची समजूत घालून भिक्षू तिला तिच्या सासूच्या घरी घेऊन गेला. सासूला एका बाजूला बोलवून नेऊन त्याने तिला संमजावून सांगितले की तुशी खून चालली मुलगी आहे. तिच्याशी चांगली वागत जा. तू तिचा छळ कळतास तर ती भूत होऊन जाईल आकाशात उडताना मी स्वतः डोळ्यांनी पाहिले आहे.

सासूला भूताचे नाव ऐकताच कापूर भरले. म्हणून आपल्या सव्या सुनेला घराच्या बाहेर काढण्याची तिला हिममत होईना. तिन चालला म्हणून पाहून आपल्या दुसऱ्या मुलगीशी तिचे लग्न करून दिले.

यशस्कर याचा निवाडा

एकदा राजा यशस्कर न्यायालयाचे काम संपवून जेवणासाठी उठणार इतक्यात एका ब्राह्मणाने यशस्कर राजाच्या वरुणाची इच्छा असल्याने सांगितले.

"महाराजांनी आजचे सर्वे काम उरकले आहे उद्या येऊन आपल्याला जे काही निवेदन करावयाचे असले ते करावे असे द्वापदाल म्हणाला.

राजाला तो शोध ऐकू आली त्याने ब्राह्मणाला आत बोलवून येण्याचे कारण विचारले.

ब्राह्मण दुःखपूर्ण आवाजाने म्हणाला— 'महाराज! मी अनेक देशांचे भ्रमण करून शहर मुवर्णमुद्रा संग्रहण केल्या आणि स्वदेशी आले आपल्या रूपेन वाटेन चोरांनी मला कोणत्याही प्रकारे चाम दिला नाही काल सायंकाळी मी लज्जतले नामक गावी एका शाकावादी आपली होती. सकाळी उठून

पाहिले तर माझी सुवर्णमुद्रांची पिलवी नाहीशी झाली होती. थोडा शोध केल्यावर ती पिशवी बिहिरीत दिसली. मी आपले सर्वस्व घालवून बसलो होतो आणि मला बिहिरीत उतरायला भीती वाटत होती तेव्हा मी हुताचा होऊन रडत असतां एका माणसाने मला विचारले—'भी तुमची पिशवी बिहिरीतून काढून दिली तर त्याबद्दल तुम्ही मला काय देणार?' मी म्हटले— 'तुला हवी असतील तितकी नाणी तू मला दे.' त्याने बिहिरीतून पिशवी काढली व मला फक्त दोन नाणी दिली. मी त्याबद्दल त्याच्याशी वाडलो. तेव्हा तेथे जसलले लोक मलाच हाणवू लागले व म्हणाले—'यशस्कर राजाच्या राज्यत सलीख्यान कामे होताना.' आपल्या राज्यात असा अत्याय झाला तर मला आपल्या वारा-समीर अस्त्योग करून जीव द्यावा लागेल.'

“तुमची पिछवी काढून देणारा कोण होता?” राजाने विचारले.

“मी त्याचे तोंड पाहून त्याला ओळखू शकेन त्याचे नाव नाही मला माहीत तो ब्राह्मण म्हणाला.

“तुमच्या या किर्यादीचा विकास उघडा सांगतो. बाजू तुम्ही माझ्याबरोबर जेवून घ्या आणि उद्यापर्यंत आराम करा.” राजा म्हणाला.

दुसऱ्या दिवशी राजाच्या आज्ञेने लवचकतेने शावाचे सर्व सामरिक स्वावलंब्यात हजर झाले. ब्राह्मणाने त्याला फलविणाच्या माणसाला ओळखले. ब्राह्मणाने राजाला जे काही सांगितले तेच त्या माणसाने आपल्या जवानीत सांगितले.

तेथे जमलेल्या लोकांना कळेना की वादी आणि प्रतिवादी दोघांचे म्हणणे एकच आहे. मग राजा निकाल काय देणार हे रम्यांना कळेना.

Full Screen

127

पण राजाने निकाल सांगितला-

“ब्राह्मणाला भट्ट्यापणव नाणी देऊन प्रतिवादीला दोनच नाणी देण्यात यावी. त्यावर काही लोकांनी अन्याय झाल्याचे सांगून हुरकट केली. तेव्हा राजाने त्यांना समजावून सांगितले की केव्हा केव्हा स्वाय आणि अन्याय एकाच तऱ्हेचा असतो. आपण विचार करून तथ्य काढावयाचे असते. या ब्राह्मणाने, तू जितकी वेशील तितकी मी घईत असे नव्हते. सांगितले पण एवढेच सांगितले होते की तुला हवे असतील तपदीच हे.” पण या लालची माणसाने काय केले? त्याला हवे होते तेवढे देवून घेतले आणि जेवढे नको होते तेवढे ब्राह्मणाला दिले. असा तऱ्हेने ज ठरल होते त्याकिसाद त्याने केले.

यशस्कराचे अशा तऱ्हेने अनेक कपडे बरोबर निकाल सांगून मिटविले व पृथ्वीवर पुन्हा सत्ययुग आरंभ केला अशी कीर्ती संपादन केली.

फार पूर्वी प्रशा नांवाच्या युरोपीय देशात एक राजा राज्य करीत असे तो हुशार व तनुर होता. त्याच्या दरबारात फारसे आणि सगळे नावाचे बौद्ध मल्लभार जात.

फारस हा कमाल पेक्षा जास्त हुशार आहे, अशी त्याला प्रसिद्ध मिळाली होती. म्हणून कमाल फारसचा हेवा करी. फारसची बादशाह फारसुनि वरी एवढेच नव्हते तर याला बादशाहकडून पुष्कळ इनाम पण मिळाली होती.

कामाळाला वाटू लागले की फारसला बादशाहच्या दरबाराने हुक्मकून कावता आले तर बरे होईल. त्या विषाचे दरबारात आपली प्रतिष्ठा वाढणे शक्य नाही आणि बादशाह आपला मल्लापण घेणार नाही. फारस दिवशी फक्त बादशाहच्या घनातच आदरभाव होता असे नसून सर्व

दरबारीपण त्याला मान देत कारण तो दयाळू, परोपकारी व सज्जनपण होता. म्हणून त्याच्या विरुद्ध कारभार करण पण तितके तोपे नव्हते. म्हणून चांगलीशी संधी मिळाल्यावर त्याचा पाणउतारा करण्याचा कमाल विचार करीत होता. बादशाहच्या मनात फारसच्या विरुद्ध संशय केवा अवघड करावयाचा हा विचारत कायला होता. अशी एक संधी जणुकाही चालूनच आली.

राजाचे घिसाई एका मुद्देगारुद्ध दरबारात ओढून घेऊन आले. त्याच्यावर झुनाचा आरोप होत. राजाने सर्व अवकशी करून झुनाचा आरोप सारा असल्याची खात्री झाल्यावर त्या आरोपीला विरुद्धेदाची शिक्षा दिली. शिक्षा ऐकून आरोपी हनास होऊन समारोपाने वाडाला बईत त्या शिक्षा राजाला देऊ लागला कारण त्याला

धा पु. डा. आवे

जीवतयाया उरली मळती. मग राजाचे भय कसल? केदी काय म्हणाला ते राजाला बरोबर ऐकू झाले नाही. "केदी काय म्हणतो आहे फारकत?" राजाने विचारलं.

फारस उभा राहून म्हणाला-"बादशाह! केदी म्हणतो आहे की जो मनुष्य दीन दुःखी लोकांना दया करून समा करतो त्याचे ईश्वर रक्षण करतो. तो निर्दोष राहून त्याचा शिरच्छेद झाल्याने जे पाप घडल ते राजाचा सर्वदा पिच्छा पुरतील."

बादशाहाला ते ऐकून कैद्याची कांय आली व त्याचं दया करून तपाला मुक्त केले.

आतां कमालाला चांगली संधी मिळाली. फारसवर उलट आरोप लावण्याच्या हेतूने कमाल जबाब राहून म्हणाला-"बादशाह! या सेवकाचा रेह आपण दिलेल्या अन्नावर वाढला आहे. मी आपणांसमोर कधी खोटे बोलणार नाही. त्या कंसाने आपल्याला

शिक्षा घाप दिली होते आणि ईश्वराचे प्रतिनिधी आपण तर आपला अपमान केला होता. माझी आपणांकवळ अशी विनंती आहे की या अपराधामुळे एकच एक शिक्षा आहे याची जीव छानून टाकावी."

कमाल जे म्हणाला ते ऐकून बादशाहाचा वेहता छाल झाला व रागामुळे त्याचे सर्वांग थरथर कापू लागले. तो कमालला म्हणाला - तू बं खरे सांगितलंस त्याहून फारसने जे खोटे सांगितले ते मला जास्त आवडले त्यानं त्या गरिबाची जीव येउन लोट घागितले. पण तू ईश्या व हेपबुडीने सत्य सांगितलेस ते मला मुळीच आवडले नाही.

बादशाह म्हणाला ते ऐकून कमालला डोक्यावर वीज पडल्यासारखे झाले. तो मान खाली घालून बरबारातून अपराधा सारला निवून गेला आणि दुसऱ्या दिवशी ते राज्य सोडून निघून गेला.

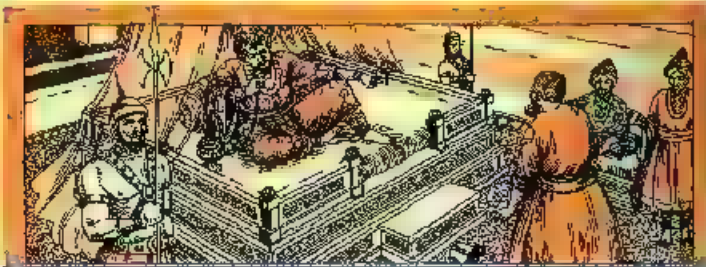
महाभारत

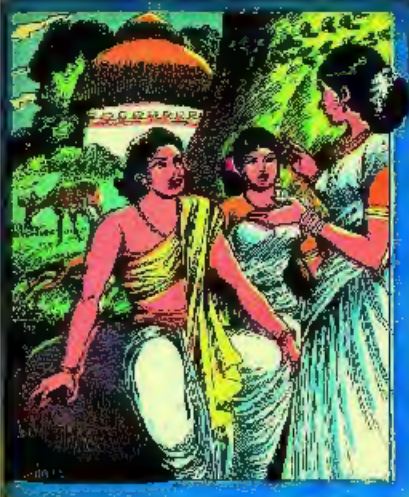
पांडू राजा आपला दोघी राण्या, कुंती व माद्री यांच्यासह वनविहाराला जात असे. त्याला शिकारीचा नाव होतं. एकदा पांडू राजाने एका हरणाच्या जोडीला डार केले. सरोखरी ती हरिणांची जोडी नभून किंदम तावाचे एक ऋषी व ऋषी पत्नी हरणाचे रूप घेऊन विहार करीत होते. पांडू राजाला ती गोष्ट माहीत नव्हती. बाण लागल्यानं विल्लूळ होऊन मरण समयी त्या ऋषीने पांडू राजाला शाप दिला की "तू वंशाल आपल्या पत्नी बरोबर असाच कामसुख घेत असशील तेव्हा तुला अकाली मरण येईल."

पांडू राजाला, त्याच्या हातून नकळत घडलेल्या चुकीबद्दल फार दुःख वाटले.

आम्ही तुम्हाला सोडून राहणार नाही आणि सर्वत्र मिळून तपश्चर्या करू या व इहलोकाचा निरोप मिळे पर्यंत स्वर्ग प्राप्त होई यासाठी कटू या."

कुंती व माद्री यांना पांडू राजाला म्हणाल्या. पांडू राजा गोष्ट मान्य केली नाही तर तेथं रानांत जंगल

करण्याचा पण रयांनी निरुपय केला. ते तसे राजाला सांगितले पण.

पांडुराजा आपल्याबरोबर दोघां राष्ट्रांना राहू देण्यास कबूल झाला. तिघांनी मूल्यवान वस्तूंचा तयार करून झळकळ वस्त्रे धारण केली. आपल्या सर्व नाकरांचाकरांना हस्तिना-पूरला परत पाठविले. ते तिथे देशाटन करीत जागोजाग पर्यंत, हिमबंत, राघवादन, दंडशुम्भ, हृद, हंस वृत्त आदि ग्रंथांत फिरत, काही काळ प्रत्येक जागी रहात शेवटी शतभूष नांवाच्या परतानवर येऊन पोचले. तेथे अनेक मुनि तपस्व्यांनी बसले होते. पांडु राजाने सपत्नीक तिथे राहून तपस्व्यां सुरू केली.

Fullscreen

127

X

64 / 84

तपस्व्यां करीत असता पांडु राजाच्या मनात एक रांका आली, पुत्र प्राप्ती शिवाय मीज प्राप्ती नाही. म्हणून त्याच्या सारखेच बूर, कुलवान व धर्म पराधन अशा पुरुषांकडून त्याच्या पत्नींना पुत्र प्राप्ती झाल्यास त्याचा व कुळाचा उद्धार होऊ शकेल असा त्याने निचार केला. आपल्या मनातली गोष्ट तो प्रथम कुंतीजवळ बोलला. कुंतीला प्रथम ती गोष्ट माग्य झाली नाही. परंतु पांडु राजाने अनेक प्रकारे तिची समजूत वाळून तिचे मन तयार केले.

कुंती पतीला म्हणाली—“मी तुम्हांला पूर्वी कधी सांगितले नाही, मला लहानपणी दुर्वासा ऋषींनी एक भंड शिकविला आहे. यी संन्यास करून ज्या देवाचे स्मरण करीत तो श्रगट होऊन मला पुत्रप्राप्ती करून देईल. तेव्हा यी कोणत्या देवाचे स्मरण करावे हे तुम्हीच सांगावे.”

“बरे तर छानच झाले. कौरव वंशाचा जो राजा होईल तो धर्मपरायण असला पाहिजे. म्हणून तू प्रथम धर्मदेवाचे स्मरण कर.” पांडु राजा कुंतीला म्हणाला.

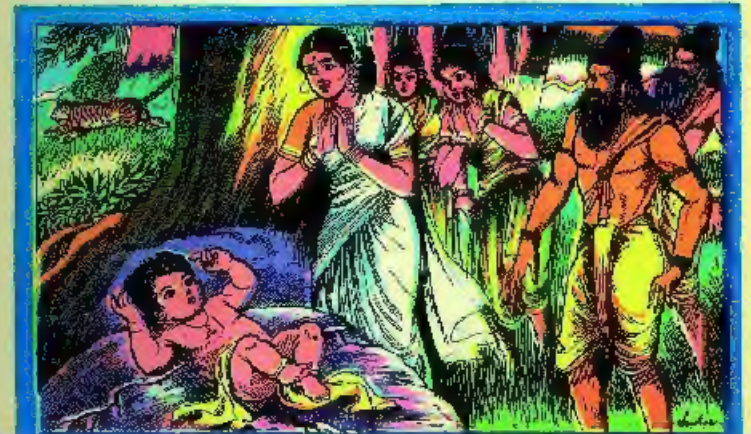
त्याप्रमाणे कुंतीने यामने स्मरण करताच तो श्रगट झाला. त्याच्या कृपेने कुंती

गरीबर झाली. गांधारी तिच्या आधी एक वर्षांपासून गरीबर होती. परंतु ती प्रसूत होण्यापूर्वीच कुंतीला मुलगा झाला. आधम-वासी ऋषींनी त्याचे नाव युधिष्ठिर असे ठेवले.

त्यानंतर पांडु राजाने अति बलवान वसा पुत्र असावा अशी इच्छा प्रकट केली. तेव्हा कुंतीने पांडुपुत्राच्या सल्लापप्रमाणे वायूचे स्मरण केले व त्याच्या कृपेने तिच्या पोटी भीमाचा जन्म झाला. भीमाचा जन्म झाला तेव्हा एक अश्वटिथ घडले. कुंती आपल्या मुलाला मांडीवर घेऊन बसली असता तिकडे एक धातू आला. धातूला पाहून

कुंती झाली व पळून जायला उभी राहली. मांडीवर मुलगा होता ते ती विस्मयन बेली. म्हणून मुलगा एका दगडावर पडला परंतु आपल्या म्हणजे मुलाच्या अंगाला काही गुलापत झाली नाही, उलट तो दगडच फुटून गेला. वज्रदेही मुलाचे ते भवंकर वृत्त पाहून पांडूने त्या मुलाचे भीम हे नाव ठेवण्यात आले.

जापल्याला एक असाधारण असत पुत्र व्हावा अशी इच्छा पांडु राजाच्या मनात होती. ती इच्छा पूर्ण करण्यासाठी कुंतीने इंद्राचे स्मरण केले व त्याच्या कृपेने तिच्या पोटी अर्जुन जन्मला.

पांडुराजाने माद्रीच्या मनासली इच्छा कुंतीजवळ प्रकट केली. कुंतीने तो मंत्र माद्रीला शिकविला. माद्रीने अश्विनो-कुमारांचे स्मरण करून तो मंत्र म्हटला. त्याच्या रुपेने तिच्या पोटी त्कुल आणि सहदेव ही जुळी मुले जन्मली.

त्या मंत्राच्या प्रभावाने माद्रीला आणखी मुले पण झाली असली. पण माद्रीने एकाच वेळी दोन देवांचे स्मरण केल्यामुळे एकाच वेळी तिला दोन मुले झाली या गोष्टीचा कुंतीला राग आला व तिने दुसऱ्या वेळी माद्रीला त्या मंत्राचा उपदेश करण्याचे नाकारले.

एकेक वर्षांच्या अंतराने पांडुराजाला अशाप्रकारे पांच मुळगे झाले. त्याला फार आनंद झाला. आधमासील ऋषी व मुनींनी हर्षे प्रकारे त्या मुलांचे कोडकौतुक केले. वसुदेवाने आपल्या भाव्यांच्या साठी आपले पुरोहित कश्यप याच्या हाती निरतिराळी अस्वाभूषणे, खेळणी व इतर वस्तू पाठविल्या. पांडुराजाने प्रवावेळी आपल्या पांच ही मुलांचे जपनपन आदि संस्कार करून त्यांना वेदविद्या शिकविण्याची व्यवस्था केली.

आणखी जाहीर वधे लोटली. वधवेळकतु सुरु झाल्यावर कुंती जहाभोज देण्यासाठी

कामात मर्क होती. तेव्हा साद्री एकटी होती. तिला पाहून पांडुराजा स्वतःच्या मनाचा वावूरू शकला नाही. स्त्रोसंग केल्यास मरण येईल या ऋषीने दिलेल्या घाटाचे त्याला विसरण झाले आणि त्याच्या हासून चूच बडलीच आणि जो तत्काळ मरण पावला.

माद्री पतीच्या मृत देहावर पडून जिलाप करीत असता कुंती व सातभुंगमुनी तेथे आले. ते दृश्य पाहून व घडलेले वृत्त ऐकून सदै चकित झाले. माद्रीने कुंतीला जवळ बोलावून पतीच्या मृत्यूचे सरे कारण सांगितले.

ते ऐकून कुंती जिलाप करीत म्हणाली-
"काय व केलेस हे? घात केलास! महात्माजांना ऋषींनी दिलेल्या आघाची गोष्ट झुळा पण साहीत होती. मंत्र तू इतकी असावध कशी काय राहलीस? आतां कोण काय करणार? मी मोडी पत्नी आहे म्हणून पतीच्या देहामरोवर सहामन करू. तू मुलांना सांभाळ!"

माद्री जिलाप करीत म्हणाली-"मी स्वतः त्यांना वांचविण्याचा व त्यांच्यापासून दूर राहण्याचा ठुंकल प्रयत्न करून पाहिला. परंतु मी पत्नीला वांचवू शकले नाही. आतां

मुलांचा सांभाळ करण्याची जबाबदारी मोगल्या तोंडाने आपल्यावर घेऊ? इह-लोकांत पत्नीला शुख देऊ शकले नाही तर निदान परलोकात तरी ह्दांना शुखी करण्याचा प्रयत्न करीन. म्हणून मीच सहगमन करते." असे सांगून माद्रीने कुंतीचा निरीप घेतला व पतीच्या बितेत खडी टाकली.

त्यानंतर शसभुंग निवासी ऋषी कुंती व पांडवांना बरोबर घेऊन आणि माद्री व कुंतीच्या अस्वी घेऊन हस्तिनापूरला गेले आणि घडलेला शोकभूतांत भीष्म, धृत-राष्ट्रादिकस सांगितला.

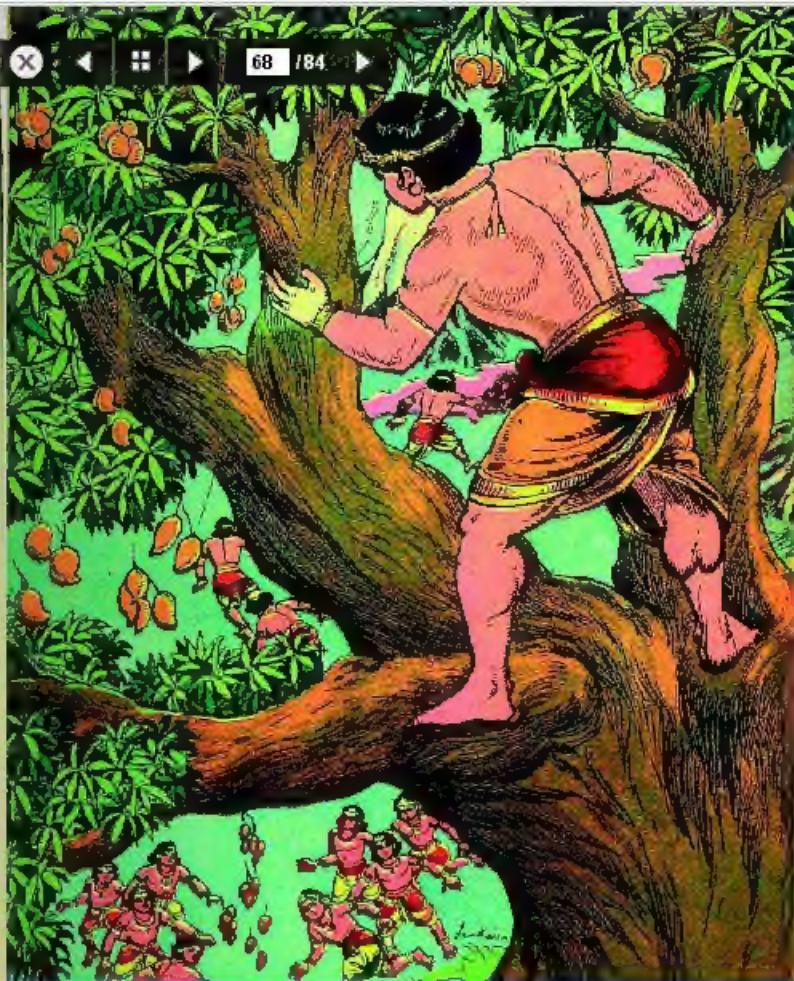
पांडुराजाच्या मृत्यूची शोकवार्ता ऐकून भीष्म व धृतराष्ट्र यांना कार बाईट वाटले. धृतराष्ट्राच्या धूबनेवरून विदुराने अस्थि विलज्जत धाडावी तसे क्रियाकर्माची व्यवस्था केली. पांडू व माझीच्या अरपी गजलीत ठेवून रथांची मिरवणूक काढण्यात आली व त्या संकेत बिसरित करण्यात आल्या. हस्तिनापूरची सारी प्रजा मंगळासाठी पोचली होती. सर्व संस्कार संपल्यावर लोक राज-कामीत परतले.

सत्यवती श्वासुमनीच्या सल्ल्याप्रमाणे आपल्या सुता लंका व अंबालिका यांना बरोबर घेऊन शानप्रस्थापक प्रवृत्त करून

तपस्व्या करव्यास निघून गेली. शान-प्रस्थापकात असतांना त्यांची इहलोकाची पाषा समाप्त केली.

त्या विलसापासून पांडव धृतराष्ट्राच्या देवदेसीवाली राहू लागले. सर्व मिळून वळत व त्यांच्या आपसात बडबडोडी पण होत. सर्व खेळात भीम प्रथम नेई तो आपल्या शक्तीचे प्रदर्शन करण्यासाठी दहाबहा जणांना उचलून घेऊन वळत असे. मुलं रागावली तर त्यांच्या नोक्या घेऊन त्यांना वर उचली. पोहोतांना जाळ्यात बहाबहा जणांना तो बुडवी. मुलं फळे तोबायला साज्जावर बडली की ते शाळ उपटून टाकी. मुलं जाली पडून जाण्याच्या भीतीने ओरडू लागली की तो जबाबदा होते. परंतु तो हे सर्व खेळ म्हणून करीत असे. कोमाती बंद किंवा हुष्टाबा म्हणून करीत असे. परंतु त्याचा खेळ म्हणजे इतरांना प्राणभय वाटे. भीमची शक्ती पाहून दुर्योधन त्याच्याची हेज करी. नीमाला ठार केले तर इतर पांडव आपल्या म्हणण्या-प्रमाणे वागू लागतील, असे देखील त्याला वाटे, त्याला तशी एक चांगली संधी पण मिळाली.

पांडवोबा

गंगातवीच्या काठी प्रमाण कोटी नामक एक सरोवर होते. तेथे पोहण्यासाठी व जलक्रीडेसाठी पाण्यात उतरायला पायऱ्या होत्या. ज्ञानाने व विद्यांविस्थाने पण सरोवराच्या काठी होती. एकदा सर्व राजकुमारांनी तेथे जाण्याचे ठरविले. वनभोजनासाठी निरनिराळे खाद्यपदार्थ व पेये घेऊन सर्व सरोवराच्या काठी गेले. अर्थातच सरोवर पांढव पण होते.

सर्वांनी वनभोजनासाठी आणलेले खाद्यपदार्थ खाल्ले. दुर्योधनाने मीमाजवळ वसून गोडगोड चप्पाह त्याला रंगवून त्याच्या खाद्यपदार्थात विष घातले. भीमाला मुळीच शंका वाटली नाही. सर्वांसरोवर ती देखील पोहण्याला पाण्यात उतरला. पोटांत गेलेल्या विषामुळे त्याचे पोट दुखू लागले तेव्हा तो मुस्तावण्यासाठी बाहेर काढावर येऊन पडून राहला व त्याच स्थितीत तो बेशुद्ध झाला. भीम बेशुद्ध झालेला पडून दुर्योधनाला

फार आनंद झाला. त्याने काळवरच्या लता उपटून त्याचे हातपाय बांधले व त्याला पाण्यात टाकले. भीम बुडला ही पाताळात बेल. तेथे साप होते. साप त्याला चाबले. त्याचे विष चढले व पूर्वी पोटात गेलेल्या विषाला ते औषध ठरले. 'विषस्य विषं औषधस्य' अशी एक म्हण पण आहे. तो खुद्दीवर आला तेव्हा आपले हात पाय बांधले असल्याचे त्याच्या लक्षात आले. त्याने झटके देऊन आपले हात पाय सोडवून घेतले व सापांना त्यांच्या मुंड्या पिळवटून ठार करू लागला.

ती गोष्ट नागराज वासुकीला कळली. भीम आपल्याच नात्यातला आहे हे ओळखून त्याने त्याच्या अंगात सहस्र हर्तुचे बळ येईल असा एक रस तयार प्यायला दिला. तो रस जाळ मडकी मरून होता. भीम तो सर्व रस गटागटा पिऊन आरामात चौरस पडला.

गांधीचे चरित्र

[६]

आम्ही 'नको नको' म्हणत असता भारतीय दक्षिण आफ्रिकेत येऊन तेथे राहू लागले आणि कष्ट सहन करीत आहोत, असे काही युरोपीय नागरिक सांगत. पण ते सर्व खोटे होते. दक्षिण आफ्रिका युरोपीय लोकांचा एक उपनिवेश झाला तेव्हा तेथील सुपीक जमीनीत कॉफी, चहा व ऊस वांगेची लागवड करून पुष्कळ फायदा मिळू शकेल असे त्यांना वाटले. पण मळ्यात काप करायला मजूर नव्हते. गुलामीची पद्धत बंद झाल्यानंतर तीस्रो लोकांनी काम करायला नकारले. तेव्हा नाताळमधील गोऱ्यांनी भारतातून मजूर पाठवावे अशी येथील सरकारकडे विनंती केली. त्यांचे प्रतिनिधी मद्रास व बंबाल मध्ये फिरले व निरनिराळ्या प्रकारे लोभ व मोह दाखवून मजूर भर्ती करून घेऊन गेले. १८८० पर्यंत

नाताळ राज्यात ४०,००० भारतीय गोऱ्या लोकांच्या हाताखाली काम करीत होते. त्यांच्याकडून बेंगारंसारले काम करून घेतले जाई. त्यांच्या पैकी काही जणांनी स्वतःवरचे अन्नपेचे बंधन संपल्यानंतर तेथेच कामाचे पाहण्याचे ठरविले. थोडीशी जमीन विकत घेऊन बाजीपाला लावून पैसे मिळवू लागले. त्यांची मुलेबाळे शिकू लागली. ते पाहून गोऱ्यांना त्यांचा हेवा वाटू लागला.

सन् १८९३ मध्ये नाताळ मध्ये डोमीनियन सरकार कायम झाले. लोच गोऱ्या लोकांनी भारतीय लोकांना नाताळ मधून हाकलून लावण्याचा प्रयत्न सुरू केला. जे भारतीय नाताळ सोडून जायला तयार होत नव्हते त्यांच्यावर पोल रॅक्स चार पाच महिने मिळणाऱ्या मजुरी श्रंका होता.

